

Максім Багдановіч апарэджаваў свой час. Як сапраўды вялікі паэт, ён бачыў і разумее больш за звычайных людзей. Доўгі час мы не разумелі ў поўнай меры яго геніяльнасці, не вывучалі належным чынам яго бяспэтную літаратурную і навуковую спадчыну. Вяртанне Максіма Багдановіча адбываецца ў апошняе дзесяцігоддзе. Важкае і ўдзячнае слова будзе сказана пра паэта ў дзень яго 100-гадовага юбілею, падрыхтоўка да якога распачалася даўно. Адкрываюцца музеі і выставы, прысвечаныя М. Багдановічу, праводзяцца святы ў мясцінах, звязаных з яго імем. У самым пачатку верасня прайшла ўрачыстасць у вёсцы Ракуцёўшчына Маладзечанскага раёна (на здымку).

(Працяг фотарэпартажу на 8-й стар.)

РУСКА-БЕЛАРУСКІ ДЗЕНЬ

СЯРОД СЯБРОЎ У АМЕРЫЦЫ

У пачатку жніўня дэлегацыя Беларускага таварыства «Радзіма» па запрашэнню суайчыннікаў выехала ў ЗША для ўдзелу ў святкаванні Беларуска-рускага дня. Ён праводзіцца штогод Камітэтам газеты «Русский голос» — арганізацыі нашых землякоў, у якую ўваходзіць і многа беларусаў. У складзе дэлегацыі знаходзіліся артысты — салісты нацыянальнага тэатра оперы і балета Віктар Стральчэня і Людміла Крывёнак, кампазітар, заслужаны дзеяч культуры БССР Эдуард Зарыцкі і кіраўнік дэлегацыі — аўтар гэтых радкоў.

Ляцелі ў Нью-Йорк з Ленінграда, дзе нам давалася правесці ноч без сну ў няўтульным памяшканні аэрапорта Пулкова-2 у чаканні свайго рэйса. Большасць

членаў дэлегацыі выязджалі ў ЗША ўпершыню і таму хваляваліся перад доўгім пералётам і будучымі сустрэчамі з суайчыннікамі. Аднак усё было ўдала: і пералёт перанеслі добра, і сустрэлі нас прадстаўнікі «Русского голоса» ў нью-йоркскім аэрапорце. Пераначавалі ў гасціннай Веры і Мікалая Гетманаў. На наступны дзень за намі прыехала суайчынніца, дачка беларусаў Вольгі і Фёдора Клімовічаў Дуня, якая па дарозе ў Араў-парк арганізавала нам экскурсійную паездку да статуі Свабоды. Яна ж была і нашым экскурсаводам. З цікавасцю слухалі мы яе расказ аб гісторыі стварэння статуі Свабоды і вострава, на

(Заканчэнне на 5-й стар.)

Дэлегацыя таварыства «Радзіма» ў Беларускай прадстаўніцтве пры ААН.

ПРАБЛЕМА ўзлемаадносін такіх паняццяў, як нацыянальная культура і суверэнітэт, зусім новая для нашай навукі і дагэтуль не толькі не вывучалася ў нас, але і не ставілася. Аднак яна надзвычайна актуальная, асабліва зараз, калі перад намі ва ўсёй сваёй вастрыні паўсталі задачы адраджэння Беларускай нацыянальнай культуры і ўстанаўлення і замацавання суверэнітэту Беларускай рэспублікі як самастойнага дзяржаўнага ўтварэння. Гэтыя дзве задачы складаюць, па сутнасці, адну задачу, задачу адраджэння і далейшага нармальнага развіцця Беларускага народа ўвогуле, з яго ўласнай нацыянальнай культуры і ўласнай жа дзяржаўнасцю. Такі цэласны падыход да праблемы раней у нас неяк не ўсведамляўся, і выра-

дзейнасць у розных творчых саюзах праходзіць амаль што ў поўным узамемным адасабленні, а то і адчужанасці. Такое не толькі пагражае электыкай паасобным галінам і ўсёй нашай культуры ў цэлым, што ўжо можна назіраць і няўзброеным вокам, але вядзе і да страты агульнанацыянальнай спецыфікі яе. Пэўную ролю адыгрывае тут і бытуе яшчэ, на жаль, традыцыйна сталінскае разуменне нацыянальнай спецыфікі культуры як толькі формы, у якасці якой выступае звычайна мова. І мова аказваецца такім чынам адзінай і прытым толькі знешняй прыкметай нацыянальнай самабытнасці нашай культуры. Атрымліваецца ў выніку, што сапраўды беларускімі могуць лічыцца толькі тыя галіны і віды культурнай дзейнасці, якія непасрэдна

НАТАТКІ ФІЛОСАФА

СУВЕРЭНІТЭТ І НАЦЫЯНАЛЬНАЯ КУЛЬТУРА

палася яна фрагментарна, часта распадаючыся на паасобныя прыватныя пытанні.

Так, напрыклад, пытанні нацыянальнай культуры вывучаліся не толькі ў поўным адрыве ад такіх фактараў, як той жа суверэнітэт у дзяржаўна-прававым яго аспекце, але і ў пэўнай раздробленасці ўнутранай яе структуры. Гэта асабліва характэрна было для Беларускай культуралогіі, дзе, напрыклад, гісторыя літаратуры, выяўленчага мастацтва, музыкі, архітэктуры, фальклору і г. д. вывучаліся ізалявана адно ад другога, як нешта зусім самастойнае, а не як часткі адзінага цэлага, імя якому — Беларускай нацыянальнай культуры. У яшчэ большай ступені адносіцца гэта да сучаснага бытавання нашай культуры, дзе, напрыклад, творчая

карыстаюцца мовай (літаратура, тэатр, кіно), ды і тыя ў нас не зусім беларускія, узяць хоць бы нашае кіно, рускамоўнае спрэс. Але мова не ёсць нешта толькі фармальнае, знешняе, падобнае да пыльды. Мова — гэта матэрыялізаванае мысленне, і Марк тут напэўна ж не памыляўся. Як чалавек гаворыць, так ён і думае, а як ён думае, так і дзейнічае ў творчым працэсе: ці гэта стварэнне карціны альбо сімфоніі, ці рашэнне ды-зайнерскай праблемы. Гэта даўно ўжо было даказана Сэпірам і Уорфам. Таму ўся культура, а не толькі мова насычана нацыянальнай спецыфікай, калі гэта сапраўдная культура. І таму ж менавіта праблема захавання і далейшага развіцця Беларускай мовы мае фундаментальнае значэнне

(Заканчэнне на 7-й стар.)

НЕЗАЛЕЖНАСЦЬ

**ЗАЯВА
ПРЭМ'ЕР-МІНІСТРА**

“Мы пачынаем стварэнне сапраўды свабоднай, самастойнай Беларускай дзяржавы, — абвясціў Старшыня Савета Міністраў БССР Вячаслаў Кебіч у сваёй Заяве, якая была надрукавана ў прэсе. — З гэтага часу на тэрыторыі Беларускай ССР дзейнічаюць толькі законы рэспублікі. І я даводжу гэта да ведама ўсіх органаў улады і кіравання, усіх службовых асоб, незалежна ад таго, каму яны раней падпарадкоўваліся.

Адначасова заўважваю, што з боку ўрада будуць прымацца ўсе неабходныя меры для безагаворачнага выканання законаў Беларусі, пастаноў і распараджэнняў Вярхоўнага Савета рэспублікі і Савета Міністраў БССР, усіх раней прынятых абавязавальных па міжрэспубліканскіх і міжнародных пагадненнях.

Хачу таксама падкрэсліць, што мы не пойдзем ні на якія крокі на пераглядзе цяпер існуючых граніц. І ў нас няма ніякіх тэрытарыяльных прэтэнзій да нашых суседзяў.

Незалежнасць — гэта не толькі свабода думак і дзеянняў. Гэта яшчэ і велізарная адказнасць за ўсё, а найперш за нармальнае функцыянаванне народнагаспадарчага комплексу рэспублікі. Мы будзем паслядоўнымі ў сваіх дзеяннях па ажыццяўленню антыкрызіснай праграмы і абароне насельніцтва рэспублікі ад розных сацыяльных узрушэнняў”.

МІЖНАРОДНЫЯ КАНТАКТЫ

**СУСТРАКАЮЦА
ЭКСПЕРТЫ**

2—3 верасня ў Мінску адбылася чарговая сустрэча беларускіх і польскіх экспертаў па пытаннях двухбаковага супрацоўніцтва.

На ёй быў абмеркаваны і ўзгоднены тэкст праекта дэкларацыі аб добраўсудстве, узаемаразуменні і супрацоўніцтве паміж Беларуссю і Польшчай. Пасля адабрэння дэкларацыі ў аднаўдасці з прадагледжанай працэдурай яна будзе падпісана міністрамі замежных спраў абедзвюх дзяржаў.

РЭЛІГІЙНАЕ ЖЫЦЦЕ

**ЦАРКОЎНАПРЫХОДСКІЯ
ШКОЛЫ**

Благаслаўленне на добрую вучобу і хрысціянскія паводзіны атрымалі многія салігорскія школьнікі на пачатку навучальнага года ад настаўніка Свята-Пакроўскай царквы брата Іерэя Мікалая. Пры царкве ў горадзе адкрылася нядзельная царкоўнапрыходская школа. 116 дзяцей будуць займацца ў дзвюх узроставых групах: малодшай — для дзяцей ад 6 да 10 і старэйшай — ад 10 да 14 гадоў. На занятках дзеці будуць спасцігаць Катэхізіс, Закон Божы, Літургію, правілы выканання царкоўных абрадаў і служэнняў.

Такія ж нядзельныя царкоўныя школы адкрыліся і ў гарадскіх пасёлках Старобін і Чырвоная Слабада.

СУВЕРЭНІЗАЦЫЯ

**НАЦЫЯНАЛЬНАЕ
ВОЙСКА**

Адбыўся сход Беларускага згуртавання вайскоўцаў, якім кіруе каардынацыйная Рада на чале з падпалкоўнікам Мікалаем Статкевічам. Абмеркавана дзейнасць новай неформальнай арганізацыі ў перыяд пучку. Разгледжаны пытанні структуры згуртавання і парадак яго дзейнасці, прыняты статут. Вырашана ў самы бліжэйшы час склікаць з'езд вайскоўцаў Беларусі.

Галоўная мэта згуртавання — усемагчымае садзейнічанне стварэнню беларускага нацыянальнага войска.

БЕЛАРУСЬ — УКРАЇНА

РАТЫФІКАЦЫЯ ДАГАВОРА

31 жніўня ў Кіеве міністры замежных спраў БССР і Украіны абмяняліся граматамі аб ратыфікацыі дагавора паміж дзюма рэспублікамі. Ацэньваючы гэтую падзею, Анатоль Зленка, міністр замежных спраў Украіны, выказаў упэўненасць, што Украіна і Беларусь будуць цвёрда выконваць узятыя на сябе абавязальствы.

Пётр Краўчанка, міністр замежных спраў БССР, заявіў, што з'явілася магчымасць больш дынамічна рэалізаваць Дэкларацыю аб дзяржаўным суверэнітэце.

Дагавор утрымлівае комплекс артыкулаў, якія прадагледжваюць тэрытарыяльную цэласнасць рэспублік і развіццё больш шырокіх эканамічных сувязей. Украіна для нас — адзін з асноўных гандлёвых партнёраў.

“Аўтарытэт з боку іншых народаў, ды і сябе саміх здобудзем толькі тады, калі хутка і ўпэўнена рушым у сваіх рэформах. Ці будзе так? Калі шчыра, то ўпэўненасці няма. Бо шмат дзе той станові хрыбет — маларухомая, нягнуткая, аджыўшая ваенна-камуністычная структура, што прасякнула нас ад Масквы да самых даўскіх краін, — яна шмат дзе мімікрывала, перафарбавалася, але, вядома, не змянілася. Нам патрэбен урад з сучасным, рыначным мысленнем. Гэта не даецца адным днём. Так, у нас ёсць здольныя, прадпрыемальныя, новага эканамічнага мыслення людзі, але пакуль што яны не надта ўзяваюць у палітыку, не надта імкнуцца правіць сваю грамадзянскую, а даюць найперш пра тое, каб недзе злаўчыць, нешта сабе адхапіць. Мне ўяўляецца, мала радасці ў такіх набытках, калі мы не паклапоцімся пра галоўны свой набытак — вольны заўтрашні дзень. Вольны ад эксперыменту над чалавекам і над здаровым сэнсам. Каб ён, гэты дзень, быў няхісткі, сталы. Яго здобудуць толькі людзі дэмакратычнай ідэі. Думаю, што такія людзі правяць сябе падчас новых выбараў”.

Пётра САДОЎСКИ, Старшыня Пастаяннай Камісіі Вярхоўнага Савета БССР па міжнародных справах і знешне-эканамічных сувязях.

ДЗЕНЬ ПРАСЛАЎЛЕННЯ

“Я бачу вышэйшую Боскую волю і заступніцтва Царыцы нябеснай у тым, што менавіта ў Дзень праслаўлення Мінскай чудатворнай іконы Божай маці Беларусь зрабіла рашучы і смелы крок, аб явіўшы аб сваім дзяржаўным суверэнітэце. Гэтыя словы прагучалі 26 жніўня ў Мінскім кафедральным Свята-духамым саборы. Іх сказаў, звярнуўшыся да веруючых, свяшчэннаслужыцеляў і кіруючых архірэяў Беларускай праваслаўнай царквы, мітраполіт Мінскі і Гродзенскі Філарэт, патрыяршы экзарх усяе Беларусі, народны дэпутат СССР і БССР.

— З 1500 года ў Мінску знаходзіцца святыня — чудатворны абраз Божай маці, і Царыца нябесная нябачна распасцірае над горадам гэтым і зямлёй Беларускай сваё покрыва, — працягваў уладніка. — Мы перажылі дні, якія паставілі нас на мяжу катастрофы, калі гатова была адраджэнца дыктатура, калі былі растаптаны канстытуцыйныя асновы і пераворот вяртаў нас да сумных гадоў сталінізму. Міласцю Боскай і заступніцтвам Царыцы нябеснай гэтая бяда мінавала нас. Але ў краіне і ў грамадстве яшчэ мноства праблем, якія могуць быць вырашаны, толькі калі кожны народ і народнасць у Айчыне нашай пачнуць адчуваць сябе вольнымі. І ўсе будуць адзінымі. Толькі калі кожная рэспубліка ажыццявіць сваё законнае права на суверэнітэт, тады і будуць самастойныя дзяржавы, якія знаходзяцца ў межах нашага грамадства, вырашаць пытанне аб шляхах свайго супрацоўніцтва, улічваючы гістарычныя лёсы сваіх народаў.

НА ЗДЫМКУ: у час літургіі.

ПЕРАД 46-Й СЕСІЯЙ ГА ААН

ШТО БУДЗЕМ БАРАЊЦЬ?

Перад пачаткам прэс-канферэнцыі, прысвечанай удзелу Беларускай дэлегацыі ў 46-й сесіі Генеральнай Асамблеі ААН, Пётр Краўчанка, міністр замежных спраў БССР, даў інтэрв'ю карэспандэнту Цэнтральнага тэлебачання. Маскоўскі карэспандэнт, прадстаўляючы нашага міністра, зрабіў істотную заўвагу: П. Краўчанка сёлета едзе ў Нью-Йорк як міністр суверэннай, незалежнай дзяржавы. Але слухаючы пра намеры і планы дэлегацыі, задачы нашай дыпламатыі, я не заўважыў амаль што нічога новага, нічога такога, што б гаварыла аб нейкім павароце ў знешняй палітыцы Беларусі. Тыя ж напрамкі дзейнасці, што былі вызначаны і летась: чарнобыльская праблема, комплекс пытанняў эканамічнага плана, далейшыя кантакты з эміграцыяй, пошукі крыжа Ефрасінні Полацкай. Гэтае мае расчараванне ў нейкай меры кампенсавана адказам міністра на пытанне аднаго з журналістаў. З рэзюме вынікала, што наша МЗС суверэннае, прынамсі, ужо год, міністра зацвярджаў Вярхоўны Савет рэспублікі, а не прыслаў Цэнтр, міністэрства выконвае толькі распараджэнні свайго ўрада, а не Масквы.

Дык з чым жа едзе беларуская дэлегацыя ў Нью-Йорк? Якія нацыянальныя інтарэсы будзе бараніць, выступаючы перад сусветнай супольнасцю з высокай трыбуны ААН?

Самы важны, самы галоўны напрамак дзейнасці, падкрэсліў П. Краўчанка, гэта, як і год назад, чарнобыльская праблема. У апошні час стала відавочным, што краіна — СССР — пакінула нас сам-сам з бядой. За пяць гадоў Беларусь атрымала з саюза на бюджэт па лініі Міністэрства аховы здароўя прыкладна 2,6 мільёна інвалютных рублёў. Гэта менш чым кропля ў моры: штогод для ліквідацыі вынікаў чарнобыльскай трагедыі рэспубліцы патрабуюцца 75 мільёнаў долараў. Штогод!

Візіт Прэзідэнта СССР М. Гарбачова сёлета ў сакавіку на Беларусь нічога нам не даў. Як не меў ніякага выніку і зварот прэм'ер-міністра В. Кебіча: на яго ліст канцылярыя Прэзідэнта нават не адказала хаця б дзеля прыстойнасці. Наогул, стаўленне Цэнтра да Беларусі ўсё ж дзіўнае, калі не сказаць — брыдкае. Пры размеркаванні імпортных лекаў у першым п'ягоддзі гэтага года Расія атрымала 56 працэнтаў, Украіна — 25, Літва — 6,9, а Беларусь — толькі 5,8 працэнта лекаў.

— Ёсць яшчэ мноства дзіўных і здэклівых для Беларусі момантаў, — сказаў П. Краўчанка, — якія вымушаюць нас дзейнічаць больш актыўна.

20 верасня ў штаб-кватэры ААН адбудзецца канферэнцыя краін-донараў, у якой павінны прыняць удзел міністры замежных спраў самых буйных краін. Але вялікіх надзей на яе наш міністр не ўскаладае: развіцця краіны свету пакуль што нам дапамагаць не збіраюцца. Тым большыя намаганні давядзецца прыклаці нашай дэлегацыі.

Яшчэ адным важным напрамкам дзейнасці беларускіх дыпламатаў (а, відаць, толькі яны сёлета будуць удзельнічаць у рабоце Генеральнай Асамблеі, на гэты раз не плануецца ўключыць у склад дэлегацыі “сенатараў” і прадстаўнікоў прэсы, Саюза пісьменнікаў) будзе няпростыя фінансавыя дачыненні Беларусі з ААН.

— Мы заўсёды плацілі вялікі ўзнос у ААН, — адзначыў П. Краўчанка. — У 1991 годзе ён складе 0,33 працэнта яе агульнага бюджэту. А гэта больш, як 3 мільёны долараў. Гэта лічба — адна з самых высокіх у свеце. Ізраіль уносіць толькі 0,22 працэнта, а багаты Кувейт — усяго 0,29 працэнта агульнага бюджэту ААН.

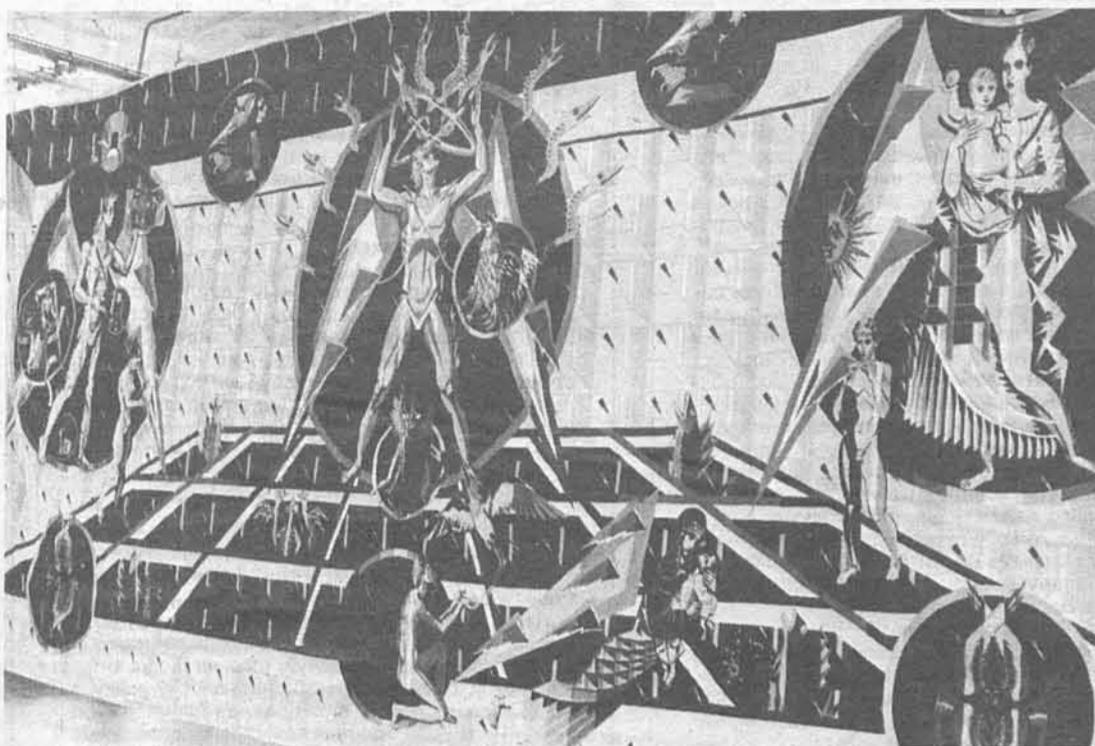
Улічваючы, што Беларусь, як ніхто, пацярпела ад Чарнобыля, ёй павінен быць зменшаны працэнт узносу. Гэтага і будзе дамагацца рэспубліка праз ААН.

Дзеля справядлівасці варта падкрэсліць, што з прыходам у МЗС новага міністра больш увагі надаецца папулярызацыі ў свеце праз ААН культурнай спадчыны Беларусі. Напэўна, у Нью-Йорку яшчэ памятаюць той вечар, што быў праведзены ў штаб-кватэры Міжнароднага супольніцтва летась, прысвячаўшы ён вялікаму светніку Францішку Скарыне. Сёлета ж не менш славаце імя адкрыецца свету — у будынку ААН адбудзецца вечар, прысвечаны 100-годдзю з дня нараджэння Максіма Багдановіча.

Як і мінулай восенню, беларуская дыпламатыя вядзе актыўныя пошукі нацыянальных каштоўнасцей, якія былі вывезены на Запад ці зніклі ў вайну. У прыватнасці, зноў будзе прадоўжаны пошук нашай рэліквіі — крыжа Ефрасінні Полацкай. Міністр асабліва падкрэсліў, што намаганнямі МЗС і МУС БССР да росшукаў крыжа падключаны Інтэрпол. Даньня аб крыжы Ефрасінні Полацкай зарэгістраваны ў фармуляры пад № 34-1130 у камп'ютэрным цэнтры ў Ліоне. Нагадваем гэты нумар на той выпадак, калі хто-небудзь мае якусьці інфармацыю на гэты конт і хацеў бы паведаміць — ён можа накіраваць яе па ўказанаму нумару ў Ліон.

Ну а што датычыцца суверэнітэту, то першай застаўкай, якая прыносіць добрую надзею, з'яўляецца тое, што з 1 жніўня прыступіў да выканання сваіх абавязкаў Генеральны консул Беларусі ў Нью-Йорку Уладзімір Сакалоўскі. Ёсць таксама надзея, што неўзабаве там жа будзе адчынена гандлёвае прадстаўніцтва БССР.

В. КРАСЛАЎСКИ.

Разам з беларускімі дыпламатамі на 46-ю сесію Генеральнай Асамблеі Арганізацыі Аб'яднаных Нацый вылецеў у Нью-Йорк і наш вядомы мастак А. Кішчанка. Калі нічога не зменіцца, то 19 верасня ў будынку ААН на Іст-рйвер адбудзецца прэзентацыя габелена "Чарнобыль". Гэта дарунак беларускай дзяржавы і беларускага народа ААН. Аўтар яго — мастак А. Кішчанка — і будзе прысутнічаць на прэзентацыі. Зроблены габелен

на Барысаўскім камбінаце прыкладнога мастацтва за рэкордна кароткі час — 9 месяцаў. І зроблена гэта рукамі Людмілы Слабкоўскай, Наталлі Шварц, Таццяны Патаповіч, Ірыны Паланевіч. Цяпер габелен "Чарнобыль" будзе нагадваць дзяржавам, якія ўваходзяць у сусветнае супольніцтва, аб нашай рэспубліцы.

НА ЗДЫМКУ: габелен "Чарнобыль".

СВЕТ І МЫ ПАСЛЯ ЧАРНОБЫЛЯ

"НЕ ЧАКАЙЦЕ КАТАСТРОФЫ, ЯНА УЖО ПРЫЙШЛА!"

Гэтыя словы, бязлітасныя самі па сабе, здаліся зусім ужо суровымі, не пакідаючымі ніякай надзеі, калі прагучалі пад пяшчотны акампанемент птушынага шчэбету і бесклапотнага дзіцячага смеху.

На жаль, успаміны аб Булонскім лесе цяпер заўсёды будуць звязаны ўва мне з гэтай змрочнай канстатацыяй члена-карэспандэнта Акадэміі навук Беларусі, прафесара, доктара біялагічных навук Уладзіміра Саўчанкі, які лічыць, што сёння няма праблемы больш важнай, чым экалагічная. Страта біялагічнай разнастайнасці, пацярпенне, аэрававыя дзіры, шум, хімія, нарэшце, глабальнае радыяцыйнае паражэнне — усё гэта ўжо цяпер ставіць свет на мяжу катастрофы.

Бестурботнай прагукі не атрымалася. Тут, дзе пабываць мараць многія, мы зноў і зноў вярталіся ўсё да тых жа экалагічных праблем, а значыць, і дадому, у Беларусь. Да нашага болю. Да нашых бедаў. Да нашага Чарнобыля. Уладзімір Саўчанка, які вось ужо год працуе ў Парыжы, у аддзеле экалагічных навук ЮНЕСКА, не толькі не страціў востры ўспрыняцця красавіцкай трагедыі 1986 года, але, як мне здалася, дапоўніў сваё бачанне гэтай праблемы новымі нюансамі.

— У Францыі, — лічыць ён, — чарнобыльскую аварыю многія людзі прынялі вельмі блізка да сэрца. Але на ўзроўні ўрада, як і ў нас у рэспубліцы, не толькі не спыняліся з дакладнай інфармацыяй, але і ўсяляк прымяшалі небяспеку таго, што здарылася. Так было, зрэшты, і ў іншых краінах, напрыклад у Англіі. Шырокае развіццё ядзернай энергетыкі ставіць сур'ёзныя бар'еры на шляху праўды аб трагедыі, значыць, і на шляху ліквідацыі яе вынікаў. Прычым не толькі ў нашай краіне: радыяцыйныя плямы выяўлены ў Нарвегіі, Швецыі, Германіі, Польшчы, Грэцыі, на ўсходзе Францыі, нават у Італіі. Таму неабходна аб'яднаць намаганні спецыялістаў розных краін.

Уласна, менавіта гэтым

Уладзімір Саўчанка і займаецца. Адна з састаўных частак праграмы "ЮНЕСКА — Чарнобыль" мяркуе стварыць навукова-даследчую экалагічную сетку. Гэтая сетка, што складаецца з шэрагу размешчаных у розных краінах навуковых устаноў, лабараторый і вопытных участкаў, аб'яднае намаганні, веды і вопыт спецыялістаў-радыёэколагаў па вывучэнню радыяцыйнага становішча і выпрацоўцы рэкамендацый па ліквідацыі вынікаў аварыі. Для вызначэння напрамкаў даследчай дзейнасці мяркуецца стварыць кансультацыйны навуковы савет, а ў Мінску — пры Інстытуце радыябіялогіі Акадэміі навук — плануецца праца сакратарыята, дзе, магчыма, будзе выдавацца і спецыяльны часопіс, звязаны толькі з вырашэннем чарнобыльскіх праблем.

— Вы не ўяўляеце, — гаворыць У. Саўчанка, — як многа энергіі і намаганняў запатрабавалася, каб прыцягнуць шырокую ўвагу да чарнобыльскай бяды, данесці праўду да навуковых колаў і грамадскасці, даволі хутка распрацаваць каля 70 праектаў. На іх падставе і была створана, а затым і афіцыйна зацверджана праграма "ЮНЕСКА — Чарнобыль". У яе ўвайшоў і наш праект стварэння навуковай сеткі, у якім важную ролю адыгрывае АН Беларусі. Для ажыццяўлення праекта ўжо знойдзены многія партнёры за мяжой, мы нават планавалі правесці вясной гэтага года ў Мінску першую рабочую нараду. Але... няма грошай! Не толькі на ўвесь праект, нават на мінскую сустрэчу вучоных нам не хапае 12 тысяч долараў. Даводзіцца шукаць спонсараў.

Зрэшты, адсутнасць сродкаў на ўсю праграму не азначае бяздзейнасці. Ужо другі год па ініцыятыве і пры актыўным удзеле ЮНЕСКА беларускія

дзеці адпачываюць у скаўцкіх лагерах у шэрагу краін. Выпушчаны і паступілі ў продаж за мяжой памятныя знакі і медалі, створаныя пры садзейнічэнні вядомага французскага куцюр'е П'ера Кардэна (сродкі ад гэтай акцыі пойдучы на адзін з праектаў праграмы). На Украіне пачата стварэнне цэнтра рэабілітацыі для пацярпелых. У Мінску ЮНЕСКА плануе адкрыць цэнтр моўнай падрыхтоўкі спецыялістаў, якія працуюць над чарнобыльскімі праблемамі. Яшчэ адзін цэнтр (таксама ў Мінску), але ўжо спецыялізаваны, будзе арганізаваны з часам на базе Інстытута анкалогіі і медыцынскай радыялогіі.

Нягледзячы ні на якія цяжкасці, гаварылі мне ў Парыжы і французы, і нашы суайчыннікі, мы верым у поспех праграмы "ЮНЕСКА — Чарнобыль". Але, дадавалі пры гэтым, што на месцах трэба праўляць больш актыўнасці: даваць свае заяўкі і прапаноўваць свае праекты, карыстацца любой магчымаю для аб'ектыўнага інфармавання грамадскасці аб сітуацыі ў забруджаных зонах.

— Аднак, нягледзячы на вялікае значэнне міжнароднага супрацоўніцтва, час ужо зразумець: па-сапраўднаму мы можам сёння разлічваць толькі на саміх сябе, на свае ўласныя сілы, рэсурсы, сродкі, — як бы падсумаваў усю серыю маіх парыжскіх сустрэч Уладзімір Саўчанка. — І марудзіць нельга. Экалагічная пагроза настолькі рэальная, што гаварыць пра яе ў будучым часе ўжо не мае сэнсу.

Больш чым сумнае рэзюме, ці не праўда? Але мільёны людзей за мяжой зразумелі гэта. А ці зразумеем мы і ці пачнём нарэшце дзейнічаць, ратуючы сваю зямлю і саміх сябе, мы, хто па волі горкага лёсу апынуўся на страшны чарнобыльскі крок бліжэй за іншых да гэтай катастрофы?

Наталля БУЛДЫК.

3 ПРЭС-КАНФЕРЭНЦЫІ

НЕ ДАПУСЦІЦЬ ГОЛАДУ І ХОЛАДУ

Як вядома, 25 жніўня 1991 года Вярхоўны Савет БССР прыняў пастанову "Аб забеспячэнні палітычнай і эканамічнай самастойнасці Беларускай ССР". Следам за пастановай павінны прымацца меры па яе рэалізацыі.

Аб некаторых пытаннях дзейнасці рэспубліканскага ўрада ў сувязі з суверэнітэтам і незалежнасцю ішла размова на прэс-канферэнцыі ў Саўце Міністраў БССР для журналістаў рэспублікі, якую праводзіў намеснік прэм'ер-міністра старшыня Дзяржэканомплана БССР Сяргей ЛІНГ.

Ім, у прыватнасці, было адзначана, што для падрыхтоўкі прапаноў па забеспячэнню функцыявіравання эканомікі ва ўмовах суверэнітэту рэспублікі створана рабочая група з 30 чалавек пад кіраўніцтвам першага намесніка Старшыні Савета Міністраў БССР М. Мясніковіча. У рабоце гэтай групы ўвага будзе сканцэнтравана на такіх першачарговых задачах, як ацэнка стану, прагназаванне развіцця галін і вытворчасцей у новых умовах, прыняцце мер па забеспячэнню рэспублікі прадуктамі харчавання, таварамі народнага спажывання, матэрыяльна-тэхнічнымі і паліўна-энергетычнымі рэсурсамі, падрыхтоўка прапаноў аб пагранічнай і тэмажнай ахове, выпуску ўласных грошай, распрацоўка прынцыпаў адносін з саюзнымі структурамі, іншымі рэспублікамі і дзяржавамі.

Нядаўна Прэзідыум Савета Міністраў рэспублікі ўсебакова і грунтоўна абмеркаваў праект пастановы "Аб некаторых неадкладных мерах па выкананні Закона Беларускай ССР "Аб наданні статусу канстытуцыйнага Закона Дэкларцыі Вярхоўнага Савета БССР аб дзяржаўным суверэнітэце Беларускай ССР" і пастановы Вярхоўнага Савета БССР "Аб забеспячэнні палітычнай і эканамічнай самастойнасці Беларускай ССР". У ходзе абмеркавання гэты дакумент выклікаў шэраг заўваг і прапаноў, і, вядома ж, у бліжэйшы час ён будзе дапрацаваны.

А пакуль у пастанову ўносяцца папраўкі, Сяргей ЛІНГ прапанаваў абмеркаваць надзённыя праблемы дня: забеспячэнне насельніцтва рэспублікі прадуктамі харчавання, ход уборкі ўраджаю,

нарыхтоўкі бульбы, караняплодаў і іншых сельскагаспадарчых культур, падрыхтоўкі да зімы, таму што сёння гэтыя пытанні як ніколі актуальныя і патрабуюць неадкладнага вырашэння.

Якое ж становішча цяпер? Ва ўсякім разе, запэўніў ён, урадам рэспублікі будзе зроблена ўсё, каб не дапусціць голаду і холаду. Ёсць упэўненасць, што дзяржаўны заказ 1 мільён 200 тысяч тон па збожжы павінен быць выкананы. Вядома ж, не без прыняцця ўрадам дадатковых мер. А яны такія: кожны калгас, саўгас, іншыя сельскагаспадарчыя прадпрыемствы і арганізацыі павінны забяспечыць выкананне дзяржаўнага па заключаных дагаворах і прыняцці меры па іх выкананню да 15 верасня бягучага года. У выпадку невыканання дзяржаўнага да кіраўнікоў будуць прыменены самыя строгія меры ўздзеяння, аж да вызвалення ад займаемых пасадак. Такое становішча распаўсюджваецца і на кіраўнікоў прамысловых прадпрыемстваў, якія пастаўляюць матэрыяльна-тэхнічныя рэсурсы і тавары народнага спажывання ў рэспубліканскі фонд стабілізацыі рынку для стымулявання продажу збожжа.

Адзначана, што не абдымаем мы і без закупаў збожжа па імпарту, у прыватнасці, у Польшчы. Аднак галоўнае цяпер — сабраць і захаваць увесь ураджай да зярнятка ў сябе дома.

У сувязі з неспрыяльнымі ўмовамі надвор'я, кепска складваюцца справы на нарыхтоўцы бульбы. Урадам рэспублікі таксама прыняты дадатковыя меры па фарміраванню ў 1991 годзе прадуктовых і сыравінных рэсурсаў "другога хлеба". Мяркуюцца стварыць у рэспубліцы дзяржаўны страхавы запас харчовай бульбы ў аб'ёме 50 тысяч тон. А для лепшага забеспячэння харчаваннем Белкапсаўзу даручана адшукаць магчымасці і забяспечыць таварамі народнага спажывання насельніцтва рэспублікі, якое ажыццяўляе сустрэчны продаж бульбы.

Сяргей ЛІНГ адказаў на шматлікія пытанні журналістаў.

А. ЗАЙКОЎСКИ.

МІЛАСЭРНАСЦЬ — ДЗЕЯННЕМ

У гематалагічным аддзяленні Гомельскай абласной бальніцы ратуюць дзяцей ад цяжкай хваробы — вострага лейкозу. Дзякуючы гуманітарнай дапамозе з-за межы, пацыенты тут забяспечаны ўсім неабходным. Вопыт саветскіх урачоў у спалучэнні з праграмай, прадастаўленай спецыялістамі Германіі, дазваляе дабівацца 90-працэнтнага вылечвання вострага лейкозу. На жаль, магчымасці аддзялення вельмі абмежаваныя. Разлічана яно было ўсяго на 15 ложкаў. Цяпер іх удвая больш. Але і гэтая колькасць месцаў не дазваляе прымаць на лячэнне ўсіх, хто мае патрэбу.

НА ЗДЫМКУ: агляд Рамана С. праводзяць урач Міхаіл БАГАЧАНКА і медсястра Марына КАШКОВА.

Фота С. ХАЛАДЗІЛІНА.

Выступ ВЯЛІТАР
РОДЖАННЯ
ПАД
САТУРНАМ

113

Знача, эканамічнае рабства — у прынцыпі! Правядлова сказаў нейкі мудрэц: "Рабства на сьвеце не зьнікае, мяняюцца толькі яго формы". Ён, Тугоўскі, згодны з гэтым... Але каб людзі гэтае рабства ўвазводзілі ў прынцып, каб яны яго ўвазводзілі ў права, у закон, нейкі час будзе "сацыяльнае" пытаньне. Знача, няхай будуць вечно багатыя і бедныя, адны півавары і капіталісты ледзь носяць свае адкармленныя тушы, а на рагу вуліцы няхай стаяць убогія і галодныя. Няхай, знача, вечно будуць войны, бо адзінкі хочучь багацець, хочучь рынкаў для збыту тавараў, а дзяржавы стаяць на варце іх інтарэсаў... Міністры і ўрады таксама нічым не адрозьніваюцца ад людзей, жадаючы разбагацець. Знача, няхай будуць калекі і убогія, няхай будуць сіроты і удовы, няхай льюцца сьлёзы і кроў па ўсяму абшару зямлі. І гэтыя крывавыя прыкупы як апошніяе слова навукі прэпадарыце прафэсар моладзі. Гэтую атруту ўлівае ён у сэрца яе аўтарытэтам свайго слова і свайго палажэньня. Так прывуча ён думачь усіх прысутных у гэтай аўдыторыі, так як ён прымуша адказываць студэнтаў на экзамене. Так панясучь беларусы-студэнты яго думкі ў сваю лапцюжную Беларусь.

Ён глянуў на сваіх землякоў. Яны запісывалі кожнае слова прафэсара, як фанограф запісывае гукі, нісколькі не задумваючыся над іх зьместам. Яны не маглі ці не хацелі глыбей спыніцца над тымі словамі, якія патокам ліліся ў іх маладыя сялянскія мазгі атрутай. Можна быць, яны былі згодны з прафэсарам? Недарма казалі пра аднаго студэнта з Прагі, які, заехаўшы да бацькі-сялянкіна, ня мог апрануць кажуха.
"Сьмярдзіць", — казаў ён сярдзіта.

114

Гэты студэнт — правобраз тых, якія вернуцца пасля яго на Бацькаўшчыну. "Бедная Беларусь, — падумаў Тугоўскі, — калі яна мае такіх сыноў". Тугоўскі наўмысьлі шапнуў сядзямуча каля яго Бураку:

— А як ты думаеш, ён праўду кажа?
Той здзіўлена падняў на яго вочы і сярдзіта агрызнуўся:

— Не перашкаджай!
Тугоўскі замоўк. Ён глядзеў на ненавіснага залатазуба прафэсара, і яму хацелася пусьціць з свайго мейсца на кафэдру кнігай проста ў яго зубы. Ён ня мог сядзець і хацеў пакінуць аўдыторыю ў знак пратэсту. Але не адважыўся стукнуць дзвярыма. Ён сядзеў і думаў: для каго ж гэта тэхніка? Як вучыцца ў інстытуце сыну работніка і селяніна? Ён аблягчона ўздыхнуў толькі тады, калі нарэшце зноў загаманілі прафэсара ня стала ў пакоі.

IV

Сумна йшоў з лекцыі ў свой інтэрнат Тугоўскі. Сьнег абстаў яго, сьнег кружыўся перад ім, як думкі, і, як думкі, бяссьільна разбіваўся аб каменны вуліц. Што цяпер будзе з дыплёмам? Пасьля гэтай лекцыі ён пачуў, што ня можа больш хадзіць у Політэхнічны інстытут. Яму чамусьці здавалася, што ўсё, што прападносьціца ў інстытуце, — мана і махлярства, прыкрытыя вуалей навуцы. Як жа ён зможа вучыць тое, чаму ён сам ня верыць, і як ён пойдзе на экзамен да гэтага залатазуба прафэсара, якога ён ненавідзе ўсёй сваёй душой? Што ён будзе адказываць яму? Тое, што казаў прафэсар, — проста зазубрыўшы ад-

115

казы, як папугай? Не, ён гэтага ня мог-бы зрабіць. Ён ня пойдзе проціў голаса свайго ўласнага сумленьня...

Перш за ўсё трэба заставацца чэсным з самім сабой. Тады спрачацца з прафэсарам, даказаць яму, што ён памыляецца? Але... Ён яшчэ досыць слабы, можа быць пасля такой дыскусіі прафэсар, выправодзіў бы яго з кабінету як за незадавальняючы адказ... Знача, так ці інакш, выхаду няма. Ён папаў у нейкае зачараванае кола, з якога ня выбрацца. Што ж будзе тады з дыплёмам? Наогул, што будзе тады з яго навукай, з яго ахвярамі на даўгім шляху? Ці ж ува ймя таго, каб ён кінуў унівэрсытэт, працавала яго матка ў прачанай і мыла чырвонаармейскую бялізну, ці ўва ймя гэтага бацька надрываў живот на заводзе?.. Ці ж ува ймя гэтага трэба было канчаць гімназію? Кінуць дабравольна унівэрсытэт — гэта ж было-б самагубства, над якім сьмяяліся-б усе сябры! Але, з другога боку, як у ім вучыцца, калі чуеш, што ён створан для панаваньня нейкіх асоб над народам, над сялянамі і работнікамі, што ён толькі здэкавуецца над дзяцямі гэтых сялян і работнікаў. Тугоўскі ня мог распутаць гэтага вузла думкі. Чым больш ён думаў, тым больш гэты вузёл зацягваўся. Хто мог бы яму дапамагчы? Ды што, калі ён жорстка памыляецца, калі праў залатазубы прафэсар? У рэшце ж рэшт кожны чалавек хоча быць багатым. Нават узяць самага маленькага, нікчэмнага чалавечка і запытаць, ці хоча ён быць багатым, напэўна ён здзіўліцца і скажа: "Што за пытаньне?.. Вядома, хачу".

Кожны хоча быць багатым, але ня кожны можа. Дык чаму ж нападаць на тых, якія могуць сабе нажыць багацтва, чаму нападаць на іх за тое, што

116

ў іх ёсьць збожжасьці і розум, калі ў іншых гэтага няма. Недарма ён калісьці ў сваёй споведзі самагубцы параўноўваў людзей з тушкамі... Можна быць гэты багатыя людзі і ёсьць тыя людзі, каторым прырода дала крыльлі лятаць пад небам. Дак ці павінны мы дабіваць іх за гэта?

Ён ішоў па занесеных сьнегам дарогах міма прыгожых, толькі што пабудаваных утульных вілаў. Так кацелася-б у гэту студзёную пару забрацца ў адну з такіх вілаў, разсесца каля каміна, слухаць трэск вагна і марыць, падняцца ў пазычныя далі, пад шум буры, ламаючайся ў вакно. І што было-б, калі-б яму казалі: "Вось вы, грамадзянін Тугоўскі, сацыяліст. Добра... Мы даём во гэтую вілу ў поўную ўласнасьць. Жывіце ў ёй, колькі хочаце — перадавайце яе, каму хочаце, у спадчыну. Завадзіце пры віле сад, аб'ядайцеся яблыкамі і сьлівамі, таўсыцеце. А мы паглядзім, што стане з вашымі сацыялістычнымі поглядамі". І што сталася-б? Нейкі ўнутраны насмешлівы голас казаў: "Зразумела, ты адмовіўся-б ад вілы. Праз пару гадоў ты сам лаяў бы сацыялістаў. Знача, усё на сьвеце [...] Усе людзі роўныя па сьваёму складу. Чалавечая ёсьць заўсёды чалавечая. І ў рэшце рэшт усё зводзіцца да аднаго агульнага назойніка: кавалак хлеба. Знача, тады прафэсар праў. Не, ня можа быць. Тугоўскі ня мог дапусьціць, адчуваў нутром, не розумам, а сэрцам, што ўсё ж трэба нешта дабавіць да яго, унесьці нейкую папраўку. Але якую, ён ня ведаў. З кім-бы пагутарыць? З сябрамі? Ён успомніў пра Вярхоўскую. Прыгожы вобраз прымусіў яго на хвіліну радасна ўсьміхнуцца. Толькі дзе спаткаць яе? У Студэнцкім доме яе не відаць, дык ён і сам рэдка туды заглядае. Усё ж прыдзецца яе паба-

117

чыць, пагутарыць з ёй. Яна філязофка і шмат можа яму дапамагчы ў разьвязваньні таго вузла, які так непрыемна завязваўся... Ён зноў пачаў думаць пра унівэрсытэт. Хто ведае, можа быць, расквітацца з ім, кінучь, на Бацькаўшчыну падацца... А можа быць, чым жыцьцё не жартуе, можа быць, яму засьмяецца яшчэ каханьне... Калі-б магло стацца, што Вярхоўская йшла-б з ім за руку, як жонка, ён мог-бы сказаць, што недарма прыехаў у Прагу!

Пры гэтай думцы ён нават веселей зачасьціў па скрыпучаму сьнегу. Калі ён увайшоў у інтэрнат, яго сустрэлі напоўненае дымам папарос паветра, гоман, сьмех, гукі мандаліны. Стратата касцюмаў, мовы, людскіх твараў на гэты раз яму здаліся асабліва цікавымі. Ува ўсіх кутах усюды чуліся гутаркі аб жанчынах. Але самае цікавае было тое, што на пасьцелі сядзеў Кірыла і граў на мандаліне. Побач яго сядзеў Серада, каля пасьцелі стаяла кучка слухачоў.

— Якім чынам? — здзіўліўся Тугоўскі.
— У гэты прыйшоў, даражэнькі, частуй хутчэй. Я чакаю цябе з паўдня...

— Што ж цябе прыгнала так да мяне? Напэўна, справа. Так ты ніколі дабравольна не зайшоў-бы.

— Чаму? Захацелася цябе проста паглядзець...

А потым і правядлова — справа ёсьць... Вось, грамадзяне ўкраінцы, — пачаў ён голасна, — у гэтую нядзелю беларусы ўлажываюць вечарыну... У "Чэска-Рускай Едноте". Вельмі просім вас усіх зьявіцца і падтрымаць сваёй прысутнасьцю.

— А што там будзе? — запытаў Серада.

— Выступе квартэт чэскай філармоніі, будуць спевы беларускага хору, сольныя нумары, дэкламацыя беларускіх вершаў. Студэнт Тамашэвіч будзе іграць на дудзе. Бачылі калі-небудзь бела-

118

рускую дуду, грамадзяне?

— Што гэта за дзіва? — сьмяяліся ўкраінцы...

— Вось пабачыце... Прыхадзіце... Ну а цяпер пойдзем крыху пагутарым, — сказаў "айцец" Кірыла, устаючы і перадаючы мандаліну Серадзе. Яны выйшлі ў даўгі карыдор інтэрната і пачалі хадзіць з кута ў кут.

— Ну, шмат навін табе прывёз, — казаў Кірыла, — па-першае, ты напэўна ўжо ведаеш, што Загорскі зрабіў бліскучую кар'еру і захаўся ў багатую чэшку. Цяпер ён зьяўляецца ў Студэнцкі дом толькі і ў возуцы...
— Я гэта чуў, — значнаў пахмурна Тугоўскі.

— Дык вось цяпер Вярхоўская засталася без жаніха, — засьмяяўся ён. — Ну, а як у цябе справа з каханьнем? Студэнты сьмяюцца, што ты захаўся ў Вярхоўскую, нават яна сама зазначае, што вельмі любіць гутарыць з табой. Ні з кім ёй няма такой прыемнасьці гутарыць, як з табой. Хе-хе-хе!

— Ты што? — паглядзеў на яго пільна зваршаны і ўсьцешаны Тугоўскі. — Ня можа быць!

— Правядлова!.. Толькі я хачу запытаць цябе: ты сур'эзна кахаў яе?..

— Я? Як сказаць, — засаромеўся і пачырваневу Тугоўскі...

— Кінь, браце, — сур'эзна прамовіў, сплываючы на падлогу, "айцец" Кірыла, — нічога з твайго каханьня ня будзе... Яна — інтэлігэнтка. Дачка папа...

— Дачка папа? — ледзь не ўскрыкнуў

Працяг.
Пачатак у № 23 — 36.

119

Тугоўскі... — Дазволь, я нічога не разумею: як жа яна, сацыялістка, пры гэтым зьяўляецца яшчэ сябрам прэзыдыума — і паступовага!

— Сацыялісты? Правадыры народу — брахуны, — пачаў ляць Кірыла, — ідуць у народ, нясуць яму кніжачкі. У кніжачках — пра свабоду. Дзеля чаго? Дзеля таго, каб потым сядзець на шыі гэтага народу... "Прыхільнікі народу — дабрадзеі пакрыўджаных працоўных мас"... Толькі паслухаць іх, як яны гавораць у сваіх прадвыбарчых прамовах, як яны стараюцца атуманіць народныя мазгі — і ўсё толькі для таго, каб потым стаць дэпутатамі. Дзе ж праўда пасля гэтага?

— "Айцец" Кірыла, ты — анархіст. Ты нічога не прызнаеш, у табе жыве нейкая брутаўская жылка...

— Хто-б я там ня быў — гэта ўсё раўно. Толькі гэта маё перакананьне... Усе гэтыя — Тамашэвіч, Вярхоўская, Загорскі — ягадкі аднаго поля — інтэлігенты. Жывуць для народу! Падумаеш, якія прарокі... Ведаем... — Пільна паглядзеў на Тугоўскага: — Калі на вечарыне ў мае кватэры Тамашэвіч гутарыў аб ластаўках культуры, якія палятуць на Беларусь, я не хацеў толькі спрачацца для сьвята. Падумаў толькі: яны панясучь культуру ў народ... Ды запытаць іх, ці ведаюць яны гэты народ, ці жылі яны хоць раз яго жыцьцём, у яго брудных хатах, ці зрасьліся яны з ім, як дрэва зрастаецца каранямі з грунтам? Не, браце, тысячы разоў не. Ня гэтым Тамашэвічу і Вярхоўскай, ня гэтым інтэлігэнтам быць ластаўкамі. Грош ім цана...

— Ого-го, — засьмяяўся Тугоўскі. Ты запраўды прарок... На другіх нападаеш, а сам?
— Не, выбачай: я не прарок. Што ў каго баліць,

120

той аб тым і пачынае гаварыць, — кажа прыказка. — А справа баліць. Як падумаю часам, што будзе з намі, з тэй масай, якая запраўды павінна быць ластаўкамі на Бацькаўшчыне — і ведаеш, страшна стане. Бедная, няшчасная Беларусь: якую будучыню яна мае?

— Ты вельмі згущаеш фарбы, "айцец" Кірыла... Ня думаю, каб так было страшна!

— Ня страшна? Згущаю фарбы? — узвысіў голас Кірыла. — Ты падумаі, да чаго дайшлі нашы сябры. Паглядзі на моладзь з сялян і работнікаў: аб чым гаворка? — Аб вечарах, аб кар'еры... Яна думае стаць багатай і паказацца на Бацькаўшчыну нават няведанай, беларускай буржуазіяй... Разумееш ты гэты жах: каб гэтыя кар'ерысты былі тыпу Станкевіча, Малевіча і іншых нашых моцных сталёных мужычкоў, — я-б не казаў нічога. Гэта было-б нармальна... Багаты бацька пасылае свайго сына ў Прагу вучыцца на доктара ці інжынера, зарабіць капітал, каб потым павялічыць сваю гаспадарку. Але калі аб гэтым думае наш брат беззьмяельны і малазьмяельны, калі ён пачынае ганяцца за ўсімі "арыстакратамі", і носіць фракі, і пераймае, забываючы аб вонкавых манерах, — тады гэта сьмешна, да брыдкасьці. Хочацца сьмяяцца ім'у твар. Учора прыходзе да мяне Бурак і кажа, што ён пазнаёміўся з нейкай графіняй. Я так і пакаціўся са сьмеху.

¹Чэска-Рускае Таварыства.

²На таксі

³Мяецца на ўвазе аб'яднаньне беларускіх паступовых (г. зн. прагрэсіўных).

ВАЛОЖЫНСКІ раён. Мясціны маляўнічыя. У кожнай вёсцы — свой лёс, свая гісторыя. Усё было тут: войны і вызваленні, прыходзілі то палякі, то немцы. Але мала ведаюць сваю гісторыю тутэйшыя людзі. Памятаюць, што ў Дзяржынаве нарадзіўся «жалезны» Фелікс, ведаюць збольшага, хто такі Дунін-Марцінкевіч і дзе ён пахаваны. Чулі пра партызанскі рух у гэтых мясцінах. А быў жа ён тут моцны, асабліва ў Налібоцкай пушчы.

Гэтыя старонкі гісторыі больш-менш вядомыя, але людзям, якія жывуць тут, здавалася б, ёсць аб чым нагадаць.

Дунін-Марцінкевіч пахаваны ля вёскі Падневічы, у Тупальшчыне, як завецца невялічкі гай з могілкамі. Наогул, гэта месца называюць Каплічкай. Таму, мусяць, што сярод могілак стаіць і невялікая капліца.

Паўз Тупальшчыну едуць і едуць аўтобусы з экскурсіямі ў Дзяржынава. І ніхто не спыняецца ля каплічкі і помніка Дуніну-Марцінкевічу. Ніхто не прыйдзе пакланіцца чалавеку-змагару, які быў сапраўдным грамадзянінам і так хацеў лепшай долі для людзей, хацеў, каб мелі яны сваю мову.

Мы забылі. Забылі вельмі многае. Стаіць сёння ў Падневічах клуб, які не працуе

СУМНЫ РОЗДУМ

ДЗЕЦІ НАМ НЕ ДАРУЮЦЬ

амаль ніколі, ёсць сельсавет і бібліятэка. Некаторыя яшчэ памятаюць, што сельсавет — была хата пана Цяўлоўскага і што перад ёю стаяў крыж. Нейкі час яны існавалі побач і нават не заміналі адзін другому — крыж і сельсавет. Потым раптам нехта зразумеў, як трэба жыць, і спілаваў крыж, гэты і яшчэ адзін на другім канцы вёскі. Пачалося ўсё з 1939 года, які так чакалі браты-беларусы з заходняй часткі нашага краю, з вызвалення і ўз'яднання, якога так прагнулі.

У Падневічах не стала крыжоў. І вёска жыла без крыжа. Без таго, у чым людзі заўсёды бачылі нейкую ахову ад нядобрага, гарантыю спакою. Нездарма былі крыжы ў тыя часы амаль паўсюль. Так жыла вёска доўга, аж да года 1990-га. Толькі тады, калі стала вальней, сабралі грошы на вёсцы і зноў паставілі крыжы. Стаяць зараз: адзін — у пачатку, другі — у канцы. Дай Бог, каб ніхто не крануў іх больш.

У 1939 годзе новая ўлада дабралася і да капліцы на Тупальшчыне. Як раскажваюць старыя людзі, была яна прыгожая не толькі звонку. Там мелася шмат абразоў, хадзілі туды ў святы, там звярталіся людзі да Бога. Не адразу новыя ўладары знявечылі каплічку. Некаторы час яе не чапалі, але потым схпілі абразы і па-дзікаму, у нейкім асляпленні пакідалі частку іх у рэчку! Бегаў Іслачы, зараз ужо зусім невялікай, але па-ранейшаму прыгожай рэчкі, якую так любіў Дунін-Марцінкевіч, стаў месцам страшэннага грэхапазнення, блюзнерства. А абразы, якія не пакідалі ў раку, паціху забралі ў свае хаты людзі. Некаторыя вылавілі ў рэчцы, і вісяць яны сёння ў хатах падневічкіх. Вісяць і ў праваслаўных, і ў католікаў, бо, як гавораць старыя людзі: «Бог адзін». Сапраўды, ён адзін, і адна зямля.

Можна крыўдзіць людзей, можна зрабіць іх нават маўклівымі істотамі, якія нічога не скажуць, сцерпяць, калі бу-

дуць зневажаць іх і тое, у што яны вераць. Так разграбілі капліцу на Тупальшчыне, так зчынілі не адну царкву ў навакольных вёсках. Але свет наш створаны такім чынам, што (на гора ці на радасць) у жыцці заўсё трэба плаціць. Ці не гэта адбываецца сёння, калі мы маем Чарнобыль, амаль няма народ?

А Тупальшчына стаіць з помнікам мала знаёмаму многім пісьменніку і з каплічкай, страшэнна пустой і дзеля чагосьці пабеленай усярэдзіне. Сумна глядзець на ўсё гэта. Але думаецца: якія ж таленавітыя людзі нашы, калі ёсць такі касцёл, як гэты і як у Пральніках (вёска ў трох кіламетрах ад Падневіч). Засталіся, праўда, ад яго адны сцены. Касцёл у форме цыліндра, на даху — драўка (тонкія дошчачкі), парослаў мясцінамі густым мохам. На дх вядзе вітая лесвіца, адтуль бачна вёска і яе наваколле. Прыгожа. Аднак у касцёле робіцца зноў сумна. Усё разбурана. Непрыстойныя надпісы на сценах ды галубы — усё, што ёсць тут. Тое

ж і ў сутарэнні, дзе раней былі грабніцы. Ці ёсць на гэтым свеце яшчэ месца, дзе так бялітасна ставяцца да святога?

Мне гаварылі, што ў Івянцы была не адна царква і касцёл. Касцёл аддалі пад нешта гаспадарчае. Царкву, якая перажыла Айчынную вайну, спалілі пасля яе. Зараз на яе месцы — помнік загінуўшым у час вайны...

Аднак жыццё не стаіць на месцы. Адзін з касцёлаў рэстаўрыравалі. Людзі сабралі грошы, запрасілі мастакоў. Знешне касцёл застаўся чырвоным з традыцыйнымі гатычнымі формамі. Усярэдзіне ж цяпер ён распісаны даволі незвычайна, выглядае сучасна. Калі яшчэ касцёл рэстаўрыравалі, людзі прыходзілі сюды маліцца. Удзень тут гучала радые і працавалі мастакі, а ўвечары гучала малітва. Быў, кажуць, у свой час тут цудоўны арган. Але разабралі яго па трубах — так і загінуў.

Можна яшчэ шмат пералічваць разбураныя храмы, называць тое, што рэстаўрыруюць. Апошняя трохкі дабуляе аптымізму. Але мы не маем права забываць, што дзеці нашы бацьчыны, падобныя да кіравецкай (вёска паблізу Падневіч), дзе цяпер звычайны склад, бацьчыны храмы, забытыя могілкі. Я не ўпэўнена, што яны нам даруюць гэта.

Алена СПАСЮК.

СЯРОД СЯБРОЎ У АМЕРЫЦЫ

(Заканчэнне. Пачатак на 1-й стар.)

якім яна стаіць. Ён раней служыў месцам для праходжання каранціну для імігрантаў, якія прыбывалі ў Амерыку. Цяпер на гэтым востраве створаны музей імігрантаў.

Па традыцыі святкаванне Беларускага дня праводзіцца ў першую нядзелю жніўня ў Араў-парку, размешчаным у маляўнічай мясцовасці за 50 міль ад Нью-Йорка. Тэрыторыя парку набыта суайчыннікамі ў 1948 годзе на іх добраахвотныя ахвяраванні як месца для адпачынку і правядзення культурна-асветнічкіх мерапрыемстваў. І трэба сказаць, што тут цяпер цудоўная зона адпачынку з летнімі катэджамі, клубам-рэстаранам, лодачнай станцыяй, пляжам на беразе возера і дзіцячымі гульнявым пляцоўкамі. Таму летам тут даволі мнагалюдна. Сюды прыязджаюць правесці свой водпуск ці уік-энд не толькі члены Араў-парку, але і суайчыннікі з іншых штатаў Амерыкі і Канады.

У 1970—1973 гадах быў ажыццёўлены так званы «культурны праект» Араў-парку. Вось тады тут і былі ўстаноўлены помнікі выдатным пісьменнікам А. Пушкіну, Т. Шаўчэнку, Янку Купалу, Уолту Уйтмену.

На свята прыбылі шматлікія суайчыннікі з Нью-Йорка і іншых гарадоў Амерыкі (Бостана, Джэксана, Манро, Ратэрфорда, Трэнтана). Яго адкрыў рэдактар газеты «Русский голас» Рашыд Атамалібекаў. Присутных вітала старшыня Камітэта гэтай газеты Вера Гетман. Сярод гасцей знаходзіліся Пастаянны прадстаўнік БССР пры ААН Генадзь Бураўкін, супрацоўнікі пастаянных прадстаўніцтваў СССР і УССР пры ААН, а таксама рэдактар выдаваемай у Нью-Йорку газеты «Українскі вiст» Міхаіл Ганусяк. З прывітаннем ад гасцей выступілі Г. Бураўкін, У. Навіцкі, С. Кокін.

Мастацкую частку свята адкрыў ансамбль песні і танца «Глінка», у якім удзельнічаюць маладыя хлопцы і дзяўчаты, дзеці нашых суайчыннікаў. Цёпла былі сустрэты прысутнымі і паспяхова вытрымалі першы экзамен Віктар Стральчэня і Людміла Крыўёнак, якія

выканалі беларускія, рускія і ўкраінскія песні пад акампанемент Эдуарда Зарыцкага.

Свята працягвалася да позняга вечара: у дружалюбнай абстаноўцы вяліся гутаркі паміж гасцямі і суайчыннікамі, моладзь і ўсе жадаючыя танцавалі. Нам было прыемна адчуваць атмасферу дружбы і ўзаема разумення, якая панавала тут паміж суайчыннікамі розных нацыянальнасцей. Мы даведаліся, што на свята ў Араў-парк заўсёды прыязджаюць украінцы, а Украінскі дзень не абыходзіцца без рускіх, беларусаў і прадстаўнікоў іншых нацыянальнасцей, выхадцаў з нашай краіны.

У Араў-парку мы пазнаёміліся з актывістамі Славянска-амерыканскай асацыяцыі з горада Джэксана (штат-Нью-Джэрсі) Георгіем і Лідзіяй Логінавымі, Алёнай Несцярэнка, Пятром Мамантавым, Аляксеем і Раісай Жураўлёвымі. Ім вельмі спадабалася выступленне беларускіх артыстаў, і нашу дэлегацыю запрасілі да суайчыннікаў, якія жывуць у раёне гарадоў Джэксана і Трэнтана. Там нашы артысты выступілі 10 жніўня (гэта была субота) у культурным цэнтры Рускага таварыства ў Амерыцы (РОВА-ФАРМ). Нашым артыстам давялося даць канцэрт з двух аддзяленняў: такая вялікая была цікавасць глядачоў. Ім падабаліся лірычныя песні Людмілы Крыўёнак, выканаўчае майстэрства Віктара Стральчэні і аўтарскае выкананне песень Эдуардам Зарыцкім.

Нягледзячы на тое, што нашы прадстаўнікі ўпершыню наведвалі культурны цэнтр РОВА, мы знайшлі тут многа сяброў. З кіраўніцтвам Славянска-амерыканскай асацыяцыі і Рускага таварыства дамовіліся аб далейшых кантактах і абмене дэлегацыямі.

Мне асабіста было прыемна сустрэць тут знаёмых беларусаў з горада Саўт-Рывера Льва Высоцкага, братаў Уладзіміра, Сяргея і Аляксея Бычкоўскіх, Аляксандра Марціновіча. З імі я пазнаёміўся летась у час выступлення ў беларускім культурным цэнтры ў горадзе Саўт-Рыверы ансамбля «Жывіца». З захапленнем гаварылі яны аб нашай артыстычнай групе і выказалі шкадаванне, што яна не змагла выступіць перад беларусамі

У гасцях у нашых суайчыннікаў Клімовічаў у ЗША.

ў іх культурным цэнтры Бэлер-Менск. У нашых артыстаў такая магчымасць мелася, але кіраўніцтва беларускіх культурных цэнтраў у Саўт-Рыверы і Бэлер-Менску адмовілася прыняць артыстаў з Бацькаўшчыны, спасылаючыся на арганізацыйныя цяжкасці. Нас вельмі засмуціла такое рашэнне, таму што ў рэпертуары артыстаў было цэлае аддзяленне беларускіх песень.

Мы прынялі запрашэнне Генадзя Бураўкіна выступіць з канцэрта перад супрацоўнікамі пастаянных прадстаўніцтваў СССР, БССР і УССР. Канцэрт адбыўся 7 жніўня ў памяшканні гэтых пастпрэдстваў. На абедзе, арганізаваным пасля канцэрта для нашай дэлегацыі, прысутнічалі прадстаўнікі ўсіх трох мійсй, якія ў сваіх выступленнях далі высокую ацэнку выканаўчаму майстэрству беларускіх артыстаў.

У Нью-Йорку мы сустрэліся таксама з нашым земляком Янкам Запруднікам, рэдактарам газеты «Беларус». Сустрэча праходзіла ў яго рабочым кабінце ў памяшканні радые «Свабода», дзе ён працягла час працуе ў беларускай рэдакцыі. Я. Запруднік раскажаў аб рабоце беларускай рэдакцыі радыестанцыі ў сучасны момант, яе цесных сувязяў з Беларуссью і сваіх планах на будучыню.

У час сустрэч і гутарак з кіраўніцтвам Камітэта газеты «Русский голас», Славянска-амерыканскай асацыяцыі, Рускага таварыства ў Амерыцы і Рускага брацкага таварыства мы падрабязна разказалі аб праблемах, звязаных з ліквідацыяй вынікаў чарнобыльскай катастрофы на тэрыторыі Беларусі. Кіраўнікі гэтых арганізацый выказалі гатоўнасць аказаць добраахвотную дапамогу пацярпеўшаму насельніцтву рэспублікі. Так, прэзідэнт Рускага брацкага таварыства Г. Логінаў прапанаваў перадаць у Беларусь інвалідныя каляскі. У іншых арганізацыях вядзецца збор грашовых сродкаў у фонд Чарнобыля.

Вольнага часу ў нас было мала, але і яго мы скарыстоўвалі для знаёмства са славацкімі гарадоў Нью-Йорка, Ратэрфорда, Джэксана.

Непрыкметна праляцелі два тыдні нашага знаходжання сярод суайчыннікаў у ЗША. Сардэчна развіталіся мы з нашымі даўнімі і новымі сябрамі, узаемна выказваючы ўпэўненасць у тым, што нашы сувязі будуць расшырацца, а сустрэчы праходзіць часцей як у Амерыцы, так і ў нашай роднай Беларусі.

Уладзімір НАВІЦКІ,
намеснік старшыні Прэзідыума Беларускага таварыства «Радзіма».

Тут пераважала свiта прамога крою, каравай быў менш пашыраны. Састаўным элементам вясельнага абраду ў гэтай зоне была рытуальная лазня нявесты (а iншы раз і жанiха). У некаторыя моманты вяселля, менавiта ў час дзясвоцага вечара (зборнай суботы), выконвалiся галашэннi — сумныя, драматычнага зместу леснi. У некаторых мясцовасцях Падзвiннiя і Верхняга Падняпроўя перад пачаткам вясельнай бяседы, адорваннем жанiха, нявесты выконвалi спецыяльную абрадавую песню, якая звалася

Заходняй Дзвiны і вярхоўяў Волгi да вярхоўяў Нёмана, уключаючы ў свой арзал, у прыватнасцi Цвярскi, Смаленскi, Друцкi, Мсцiслаўскi край. Паколькi некаторыя землi гэтага вялiкага рэгіёна, у прыватнасцi Маскоўскi край, па даных В. Тацiшчава, названыя Беларускаю ўжо ў другой палове XII стагоддзi, можна меркаваць, што з гэтага часу і бярэ свой пачатак старажытная Бела Русь. Для навукi яшчэ застаецца загадкай, чаму гэтая частка Русi (ад Нёмана да Волгi) названа Беларускаю. Магчыма, слова

ны ўмовы развiцця насельнiцтва нашага роднага краю. У гэты час, у прыватнасцi ў XIII—XIV стагоддзях, на захадзе і на ўсходзе ад нашага краю з'явіліся новыя знешнiя ворагi, прытым вельмi моцныя. На захадзе навісла крыжацкая навала, а на ўсходзе — татарская. Нападам крыжакоў асаблiва часта падвяргалася паўночна-заходняя частка нашага краю, у прыватнасцi Полаччына, а нападам татараў — яго паўднёва-ўсходняя частка, менавiта Палессе. Спусташалыя набегi новых знешнiх ворагаў на

шых у XIII—XIV стагоддзях гарадоў стаў Магiлёў. Ён быў заснаваны ў XIII стагоддзi ў сярэдняй частцы сучаснага Беларускага Падняпроўя на беразе Дняпра на ўзвышаным месцы, якое называлi Магiла. Ужо ў XIII стагоддзi быў пабудаваны замак, вакол якога ў XIV—XVI стагоддзях сфармiраваўся вялiкi горад. Ён хутка рос у XV—XVI стагоддзях, а таксама ў першай палове XVII. У XV—XVI стагоддзях Магiлёў стаў буйным рамесным, гандлёвым і культурным цэнтрам. У канцы XVI стагоддзi ў

і iншыя ўсходнеславянскiя княствы, у прыватнасцi Вiцебскае, Мсцiслаўскае, Менскае, Слуцкае, Пiнскае. Сярэднi рэгіён быў цэнтрам гэтай дзяржавы не толькi ў перыяд яе ўтварэннi (у XIII—XIV стагоддзях), але і пазней (XV—XVI) і ў наступныя (XVII—XVIII) стагоддзi. Гэтая дзяржава адыграла вялiкую ролю ў фармiраваннi нашай айчыны — новай Беларускай, яе народа — беларусаў. Яна звязвала папрыпяцкiя, панёманскiя, падзвiнскiя і падняпроўскiя землi моцнымi палiтычнымi сувязямi. З дынастычнай канфедэрацыi, якой яна была ў XIII—XIV стагоддзях, Вялiкае княства Лiтоўскае, Рускае і Жамойцкае ў XV—XVI стагоддзях ператварылася ў цэнтралізаваную дзяржаву. Большасць княстваў, з якіх яно складалася, было скасавана. Замест iх тэрыторыя дзяржавы была падзелена на ваяводстваў і паветы. I хоць гэтую дзяржаву ўзначальвалi вялiкiя князi балцкага (лiтоўскага і жамойцкага) або змешанага балцка-славянскага (балцка-ўсходнеславянскага, цi лiтоўска-беларускага) паходжання, яна была пераважна славянскай дзяржавай. Большасць яе насельнiцтва было ўсходнеславянскiм (рускiм), большасць феадалаў — таксама па этнiчнай (культурнай) прыналежнасцi з'яўлялiся ўсходнiмi славянамі (рускiмi). У ёй панавала ўсходнеславянскае (рускае) права, усходнеславянская (руская) мова. Але гэтая дзяржава была часткова і балцкай: частка яе насельнiцтва, у тым лiку і феадалаў, па этнiчнай прыналежнасцi адносілася да балтаў (з'яўлялася лiтоўцамі, жэмайтамі). У XV—XVI стагоддзях этнiчны склад насельнiцтва Вялiкага княства Лiтоўскага, Рускага і Жамойцкага некалькi змяніўся. Напярэдаднi Люблiнскай унii (1569) яго насельнiцтва падзялялася на дзве ўсходнеславянскiя супольнасцi — беларускую і ўкраiнскую — і дзве балцкiя — лiтоўскую і жэмайцкую. (Пасля злучэннi яго з Польскiм каралеўствам ўкраiнскае насельнiцтва было ўключана ў склад Польскага каралеўства (1569), а Вялiкае княства Лiтоўскае, Рускае і Жамойцкае змяніла сваю назву, пачало называцца Вялiкiм княствам Лiтоўскiм, але з гэтага часу яно стала пераважна беларускай дзяржавай: большасць яго насельнiцтва, у тым лiку і большасць феадалаў, з'яўлялася беларусамi па этнiчнай (культурнай) прыналежнасцi, дзяржаўнай мовай была беларуская.)

ЯК УТВАРЫЛАСЯ БЕЛАРУСКАЯ МОВА

Як жа ўтварылася беларуская мова — адна з самых выдатных прыкмет беларускага этнасу? У гутарковай мове насельнiцтва папрыпяцкiх, панёманскiх, падзвiнскiх і падняпроўскiх земляў узниклі агульныя рысы, якія ў сукупнасцi і камбiнацыi з iншымi элементамi гаворкi сталi адрознiваць насельнiцтва нашага краю ад насельнiцтва суседнiх усходнеславянскiх арзалаў, размешчаных на поўднi і на паўднёвым усходзе, на поўначы і на ўсходзе. Рашаючую ролю ў фармiраваннi гэтых агульных рыс мовы адыграла насельнiцтва сярэдняй (цэнтральнай) часткi нашага краю — панёманскiх і падняпроўскiх земляў. Яны сталi цэнтрам змешвання, злучэннi некаторых рыс гутарковай мовы папрыпяцкага насельнiцтва, з аднаго боку, а з другога — падзвiнскага. Праз цэнтральны рэгіён гэтыя рысы пашыралiся далей у паўднёвыя і паўночныя часткi нашага краю. У XV—XVI стагоддзях з поўдня на поўнач шырока распаўсюджваецца цвёрды "р". Ён поўнасцю замяніў мяккi "р" у цэнтральным рэгіёне, а затым цвёрды "р" стаў пераважаць над мяккiм "р" і ў паўднёвай частцы (полацка-вiцебскай) падзвiнскага рэгіёна. Паўночная мяжа перавагi цвёрдага "р" дасягнула Себежа і Вiцебска.

Мiхась Пiлiпенка.

ЯК СПЫТАЮЦЦА НАС...

"першай вясельнай песняй", "зачынальнай", "стаўбавай". Яе выконвалi каля стаўба, размешчанага побач з печчу. У гэтай зоне трывала захоўвалiся звычаі і абрады ранейшага (вясновага) года — валачобныя", праўда, некалькi змененыя пад уплывам хрысцiянскай царквы, хрысцiянскай рэлігiі. У гэтай зоне таксама адбылiся некаторыя змены ў гаворцы мясцовага насельнiцтва. Зычны гук "д" тут сталi вымаўляць мякчэй ("дэканне"), а галосны гук "о" не пад нацiскам пачалi вымаўляць як — "а", г. зн., акрамя "дэканнiя", тут з'явілася таксама і "аканнiе". Насельнiцтва Падзвiннiя і Верхняга Падняпроўя адрознiвалася ад насельнiцтва Папрыпяццi і некаторай своеасаблiваасцю фiзiчнага аблiчча. Яно мела больш высокi рост, больш шырокi твар, больш светлы колер скуры. Падзвiннiе і Верхняе Падняпроўе і яго жыхары ў параўнаннi з Папрыпяццем мелi асобную назву. Гэтыя землi сталi звацца Беларускаю, а яго жыхары адпаведна беларусамi (беларусец, беларуска). Назва Бела Русь для абазначэннi зямель Падзвiннiя і Верхняга Падняпроўя стала ўжывацца ў час палiтычнай раздробленасцi, не пазней XIII стагоддзi. У XIV стагоддзi гэтая назва, мяркуючы па пiсьмовых крынiцах і даных усходнеславянскага фальклору, ужо трывала замацавалася за гэтай часткай нашага краю. Першай чвэрцi XIV стагоддзi (1318) датуецца назва Беларуска Вiцебшчыны. Прыкладна ў той жа час (1325) Беларуска названа заходняя частка падзвiнска-падняпроўскага рэгіёна, размешчаная каля этнiчнай Лiтвы. Самай вядомай звесткай пра Белую Русь у нашым краі з'яўляецца тая, у якой Беларуска называецца Полаччына. Яна змешчана ў "Хронiцы Польшчы". У гэтай пiсьмовай крынiцы Полацк названы крэпасцю Беларуска. Гэтая звестка датуецца 1382 годам. Найменне Бела Русь сустракаецца ў валачобных песнях, пашыраных пераважна ў падзвiнска-падняпроўскiм рэгіёне. У адной з такіх песень, запiсанай на Вiцебшчыне, гаворыцца:

"Святы Аляксей сохi
чэшыць,
Святы Юр'я — божы пасол.
А ўзяў ён ключы залатыя,
Адамкнуў зямлю
сырусенькую,
Пусцiў расу цяплусенькую
На Белую Русь і на ўвесь свет".

Культурныя і моўныя рысы, уласныя насельнiцтву Падзвiннiя і Верхняга Падняпроўя, былі характэрны і для суседнiх з iмi земляў як на поўднi, так і на поўначы. На поўднi гэты культурны рэгіён уключаў раёны, у якіх размяшчалiся гарады Заслаўль, Менск, Барысаў, Друцк, Мсцiслаўль. Паўночнымi часткамi гэтага культурнага рэгіёна былі Пскоўшчына, Цвярскi край. Яго паўночныя межы праходзiлі па правым беразе Волгi. Такім чынам, тэрыторыя, якую называлi Беларуска, была вельмi вялiкай. Па даных В. Тацiшчава, яна ахоплiвала землi ад вярхоўяў

Белая сiмвалізавала яе сярэдняе, цэнтральнае месцазнаходжанне ў адрозненне ад Вялiкай і Малой (або Чырвонай) Русi, якія знаходзiліся адпаведна на поўначы і на поўднi ад Беларуска. Цiкава адзначыць, што назва гэтай вялiкай часткi Русi — Бела Русь, як сведчаць старажытныя летапiсы, змест якіх запiсаў В. Тацiшчаў, замяніла iснаваўшыя тут раней папярэднiя назвы Крэў (або Вярхоўе, дзе раней жылі крывiчы), Мурама, Мера. Ад назвы Бела Русь паходзiць назва яе жыхароў — беларусцы. Таму можна сцвярджаць, што найменне жыхароў гэтай часткi Русi — беларусцы замяніла назвы ранейшых мясцовых супольнасцей — крывiчоў, вяцiчаў і часткова суседнiх радзiмiчаў. У час палiтычнай раздробленасцi (XII—XIII стагоддзi) беларусцы жылі ў некалькiх асобных самастойных дзяржавах — Полацкiм, Вiцебскiм, Менскiм, Друцкiм, Смаленскiм, Пскоўскiм, Цвярскiм, Рязанскiм і iнш. княствах і адпаведна дзiляліся на больш дробныя тэрытарыяльна-палiтычныя або проста тэрытарыяльныя групы са сваiмi назвамі — палачане, вiцячане, мяняне, дручане, смалняне, пскавічы і iнш. Адным з самых буйных эканамiчных, палiтычных і культурных цэнтраў Беларуска быў Полацк і яго акруга — Полаччына. I, мабыць, зусiм не выпадкова, што на заходнеўрапейскiх картах Полаччына абазначана Беларуска некалькi разоў.

Падсумоўваючы разгляд пытання пра пачатак Русi ў нашым краі, можна зрабiць выснову, што ён стаў і адпаведна пачаў называцца ёю толькi з сярэдзiны XII стагоддзi. З самага пачатку Русi ў нашым краі яна не была аднолькавай на яго тэрыторыі, а мела рэгіянальныя асаблiвасцi ў культуры, мове і назве яго насельнiцтва. Па гэтых асаблiвасцях наш край у той час падзяляўся на дзве часткi. Паўднёвая яго частка адносілася да культурнай дыялектна-этнаграфiчнай зоны, якая называлася Палессем (а жыхары адпаведна палешукамі), а паўночная — да другой культурнай дыялектна-этнаграфiчнай зоны, якая звалася Беларуска (а яе жыхары — беларусамi). Старажытная Бела Русь, такім чынам, узникла з сярэдзiны XII стагоддзi і была шырокай тэрыторыяй, якая з'яўлялася цэнтральнай часткай Русi.

ЯК УЗНИКЛА БЕЛАРУСЬ

Пасля таго, як адна частка нашага краю стала Палессем, а другая — старажытнай Беларуска, наступова змяніліся ўмовы развiцця яго насельнiцтва, прытым не толькi гiстарычныя, але і эканамiчныя, і палiтычныя. Гэтыя ўмовы пачалi змяняцца ў XIII—XIV стагоддзях, а ў XV—XVI працэс гэтых змен працягваўся і закончыўся прыкладна з сярэдзiны XVI стагоддзi ўзникненнем нашай Бацькаўшчыны — новай этнiчнай (культурнай) тэрыторыі — новай Беларуска (Беларусi), новага ўсходнеславянскага этнасу, да якога мы адносiмся, — беларускага.

Найперш змяніліся гiстарыч-

Полаччыну і Палессе перахаджалi развiццю iх гарадоў. Найбольш спрыяльныя ўмовы для эканамiчнага, палiтычнага і культурнага прагрэсу ў нашым краі ў гэты час склалiся ў яго сярэдняй частцы — Панямоннi, Мiншчыне, Падняпроўi, больш аддаленыя як ад крыжакоў, так і ад татараў. Таму менавiта тут больш хутка раслi як тыя гарады, што ўзниклі раней, так і новыя, што з'явіліся ў сярэдняй частцы нашага краю ў гэты час.

У паўночным Панямоннi ў XIII—XIV стагоддзях узвышаецца Наваградка. Гараджане тут займалiся кавальскiм, ювелiрным, кастарэзным, ганчарным рамёствамi. У горадзе былі пабудаваны вялiкiя дамы, частка — са шклянiнымi вокнамі. 8 асноўных вулиць выходзiлі на галоўную плошчу. У сярэдзiне XVI стагоддзi ў Наваградку iснавала 10 праваслаўных царкваў і адзiн касцёл. У гэтым горадзе ў XIII—XVI стагоддзях быў пабудаваны моцны каменны замак — крэпасць з 7 вежамi. У першай чвэрцi XVI стагоддзi (1511) Наваградка атрымаў магдэбургскае права (самакіраванне). Горад стаў таксама буйным палiтычным цэнтрам. У XIII—XIV стагоддзях ён з'яўляўся сталiцай Наваградскага княства, або, як тады называлi ў летапiсах, Вялiкага княства Наваградскага, а яго князёў — вялiкiмi князямi Наваградскiмi. У Наваградку складалiся летапiсы. Ад Наваградка iшлi дарогi на Гародню, Менск.

З XII—XIII стагоддзi адбываецца таксама эканамiчны рост Гароднi. Тут пашыраецца пасад, будуюцца Барысаглебскi манастыр, некалькi праваслаўных царкваў, касцёл, ратуша, новая гандлёвая плошча. У першай палове XVI стагоддзi ў Гароднi з'яўляўся водаправод. У XIII—XVI стагоддзях крэпасць гэтага горада была перабудавана ў магутны каменны замак з 5 вежамi. У XVI стагоддзi ў Гароднi было звыш 700 дамоў, налічвалася каля 4 тысяч жыхароў. У канцы XVI стагоддзi ў Гароднi была пабудавана друкарня, у якой друкавалi кнiжкi на беларускай мове. Ад Гароднi ў паўднёвым напрамку iшлi дарогi на Ваўкавыск, Бярэсце, ва ўсходнiм — на Наваградка, Менск і iнш.

З XII—XIII стагоддзi хутка развiваецца і горад Менск. Яго жыхары займалiся кавальскiм, ганчарным, дрэвапрацоўчым, гарбарным, кастарэзным, ювелiрным рамёствамi. У познiм сярэднявеччi (XV—XVI стагоддзi) у Менску налічвалася некалькi дзесяткаў рамесных спецыяльнасцей. У сярэдзiне XVI стагоддзi рамеснiкi гэтага горада пачалi аб'ядноўвацца ў цэхi. У канцы XV стагоддзi Менск атрымаў магдэбургскае права. Тут было пабудавана многа вулиць, некалькi храмаў. Фармiраванне ў познiм сярэднявеччi такіх буйных рамесных, палiтычных і культурных цэнтраў, як Наваградка, Гароднi і Менск, сведчыла аб хуткiм развiццi сярэдняй (цэнтральнай) часткi нашага краю. Яшчэ больш важным доказам iмклага эканамiчнага росту гэтага рэгіёна з'яўляецца узникненне ў iм значнай колькасцi новых гарадоў.

Самым буйным сярод узник-

СУВЕРЭНІТЭТ І НАЦЫЯНАЛЬНАЯ КУЛЬТУРА

(Заканчэнне. Пачатак на 1-й стар.).

не толькі для пісьменнікаў і акцёраў, але і для любога дзеяча культуры ўвогуле. Тут вельмі цікавая і ў тэарэтычным, і ў практычным аспектах праблема (як, напрыклад, уплывае мысленне на роднай мове на працэс стварэння жывапіснага палатна), але і ёю справа не абмяжоўваецца. Паколькі мова, як ужо было сказана, ёсць матэрыялізаванае мысленне, у адносінах да якога яна сама выступае як своеасаблівае ўсё ж такі форма, то ў якасці зместу перад намі ўзнікае само мысленне, думка як увуцраная, інтымная сутнасць культуры. Менавіта ў думцы, у мысленні народ выказвае і адлюстроўвае сваю духоўнасць, сваё светаразумеўне і светапогляд, менавіта праз мысленне выяўляецца тое, што мы звычайна называем самасвядомасцю народа, нацыянальнай самасвядомасцю (нацыя ў перакладзе з лацінскай якраз і азначае народ). У сваёй чыстай, так бы мовіць, дыстыліраванай форме самасвядомасць у культуры праяўляецца ў яе філасофіі ў самым шырокім сэнсе гэтага слова, праяўляецца непасрэдна, у той час як усе астатнія ўзроўні і галіны культуры насычаюцца самасвядомасцю апасродкавана аж да культуры ўласна матэрыяльнай. Філасофія з'яўляецца душою нацыянальнай культуры, і таму сама не можа не быць нацыянальнай. Толькі пры наяўнасці ўласнай філасофіі як вышэйшай формы самасвядомасці народа культура яго можа лічыцца самастойнай і развітой. Пры гэтым яна, гэтая філасофія, павінна сама вырастаць з глыбін матэрыяльнай і мастацкай культуры свайго народа, выказваючы і дэманструючы сабою ўсе яе ўзроўні і галіны. У такім толькі выпадку могуць быць асэнсаваны гістарычныя мінуты культуры, як нейкай сістэмнай цэласнасці, яе сучасны стан і перспектывы далейшага яе развіцця.

Калі параўнаць такія ідэальныя ўмовы існавання і развіцця нацыянальнай культуры з рэальнымі станами нашай беларускай культуры, то атрымаем вельмі змрочную карціну. Не кажучы ўжо пра тое, што культура наша амаль зусім страціла сваю знешнюю нацыянальную спецыфіку і нават мову, у ёй вельмі слабая ўнутраная насычанасць азначанай нацыянальнай самасвядомасцю. Мы вывучаем яе ўжо хутчэй як прадмет палеанталогіі і археалогіі, а не як жывы сацыяльны арганізм, даследуем як тэкст, які амаль што ўжо не разумеем. Што ж датычыць яе душы, г. зн. філасофіі, то замест яе нам была навіязана зусім іншая, чужая нам і па сутнасці, і па паходжанню марксісцка-ленінская філасофія, якая, працягваючы на ролю філасофіі інтэрнацыянальнай, адгрывала фактычна ролю класава-партыйнай касмапалітычнай ідэалогіі, якая калечыла цела і душу беларускай культуры, здзіўляючы дыктатуру ідэалогіі, своеасаблівы ідэйны таталітарызм.

Беларуская культура, калі яна хоча быць паўнапраўнай развітой нацыянальнай культурай, павінна пазбавіцца ад такога ідэалагічнага дыктату і вырацаваць сваю ўласную самасвядомасць, сваю ўласную філасофію, свае ідэалы і светапогляд. Гэта зусім не значыць, што культура наша стане ад таго чымсьці супрацьлеглым культуры агульначалавечай. Наадварот, яна толькі і зможа ўвайсці ў агульначалавечую культуру — гэтае цэласнае мноства іншых нацыянальных культур — як роўная сярод роўных, са сваім уласным тварам і сваім светапоглядам. Яна ўвоўдзіць у склад агульначалавечай культуры як частка ў сваё цэлае, захаваўшы ў той жа час тое, што можна было б тут назваць суверэнітэтам культуры. І тут мы выходзім на другі бок нашай праблемы — на пытанне аб суверэнітэце ўжо ў юрыдычным сэнсе гэтага слова.

Уведзенае ва ўжытак яшчэ ў XVI стагоддзі Жанам Бадэнам слова "суверэнітэт" азначае верхавенства правоў і незалежнасць дзяржавы адносна ін-

шых дзяржаў. Яно таксама разумеецца не як форма супрацьпастаўлення гэтым іншым дзяржавам, але як форма раўнапраўных, незалежных узаемаадносін паміж імі. У пэўным сэнсе дзяржаўны суверэнітэт падобны на другое, таксама вельмі важнае юрыдычнае паняцце — дэяждольнасці асобы. Падобнасць цікава і глыбока: як асоба можа быць дэяждольнай толькі пры ўмове нармальнай, развітой свядомасці, так і для паўнацэннага суверэнітэту народа патрэбна развітая народная, нацыянальная самасвядомасць. Нацыянальная самасвядомасць у гэтым сэнсе тое самае, што і свядомасць асобы. Таму без развітой нацыянальнай самасвядомасці суверэнітэт можа мець або толькі таталітарны, дыктатарскі характар і навіязвацца, як правіла, адзін з боку, або ў адносна лепшым выпадку можа застацца чыста фармальным, папярвым суверэнітэтам. Ролю ж нацыянальнай самасвядомасці адгрывае, як ужо было сказана вышэй, культура. Таму суверэнітэт і культура аказваюцца цесна звязанымі паміж сабою. Суверэнітэт можна разглядаць як канчатковую рэалізацыю, замацаванне незалежнасці і самастойнасці нацыянальнай самасвядомасці, яе юрыдычнае афармленне нацыянальнай культуры, як прававая аснова і абарона, якая можа прымяняць і дзяржаўны прымус.

У нашай рэспубліцы абвешчана Дэкларацыя аб суверэнітэце. Але ў многім яна ўсё яшчэ застаецца толькі дэкларацыяй. Прапагоўда часткі Вярхоўнага Савета рэспублікі надаць ёй канстытуцыйны статус была, напрыклад, адхілена, як адхілена была і прапагоўда зноў паставіць пытанне аб дзяржаўнасці беларускай мовы. (Артыкул пісаўся аўтарам да прыняцця Закона ад 25 жніўня, паводле якога Беларусь стала канстытуцыйна суверэнай. — Рэд.). Усё гэта, як і многае іншае, яскрава сведчыць аб тым, што суверэнітэт наш пакуль што з'яўляецца папярвым і не папоўненым канкрэтным унутраным зместам. Трэба прызнаць, што ўзнік ён не столькі пад унутраным напорам нацыянальнай самасвядомасці і нацыянальнай культуры, колькі як пэўная ўступка Цэнтра рэспублікам дзеля змякчэння агульнай сацыяльнай напружанасці ў былым Саюзе. Паміж сучасным узроўнем нашай нацыянальнай самасвядомасці і нашым дзяржаўным суверэнітэтам існуе яшчэ вельмі вялікі разрыў, з-за чаго і культура ўспрымаецца як неразвітая, і суверэнітэт як фармальны. Калі разглядаць культуру як змест, а суверэнітэт як яго юрыдычную форму, то нам трэба яшчэ дабівацца адзіства зместу і формы. Толькі тады беларускі народ адчуе сябе паўнапраўным і незалежным, у пэўным сэнсе гэтага слова суверэнным народам з уласнай культурай і ўласнай жа дзяржаўнасцю.

Гэтая вялікая задача ўскладае пачэсны, хоць і нялёгка абавязак не толькі на нашых заканадаўцаў у Вярхоўным Савеце, але і на працаўнікоў культуры, прадстаўнікоў беларускай інтэлігенцыі, абавязак усяляк садзейнічаць развіццю беларускай нацыянальнай культуры, каб яна запоўніла сабою пустыя пакуль што юрыдычныя формы і дала ім сілу і ўнутраны сэнс. І развіццю перш за ўсё духоўнай яе сярэдзіны, як філасофіі, светапогляду, светаадчування. Самы страшны заняпад у нас існуе менавіта ў гэтым аспекце. Калі нават мовы сваёй некаторыя з нас зракліся, дык аб самастойнасці філасофскага мыслення і светапогляду ўжо і гаварыць не прыходзіцца: тут без Масквы не маглі мы зрабіць аніводнага кроку. Духоўнасць нацыянальных культур, іх філасофія, іх светапогляд былі бязлітасна выпцены агульнасаюзнай партыйнай ідэалогіяй, а ўся ідэалогія сканцэнтравана ў Маскве. Ідэалогія гэта, вядома ж, была рускамоўнай і з'яўлялася яшчэ і вельмі эфектыўным сродкам русіфікацыі іншых культур. Справа даходзіла да таго, што было забаронена, напрыклад, выдаваць у рэспубліках падручнікі для ВНУ па філасофіі і грамадазнаўчых навук, і распацоўвалася нават паста-

нова аб закрыцці філасофскіх факультэтаў пры рэспубліканскіх універсітэтах, з тым каб рэспублікі маглі забяспечваць патрэбу ў філасофскіх кадрах толькі за кошт выпускнікоў Маскоўскага і Ленінградскага універсітэтаў. Наогул, уся так званая савецкая духоўная культура мела выразна бачны іерархічны характар зусім па ўзору афіцыйнай іерархічнасці ўсяе камандна-адміністрацыйнай сістэмы.

Саюзныя акадэмічныя інстытуты, напрыклад, аўтаматычна лічыліся больш важнымі, чым адпаведныя інстытуты рэспубліканскіх акадэміяў, акадэмік саюзнага рангу аўтаматычна становіўся разумейшым за члена акадэміі рэспубліканскай, і зарплата яго адпаведна была куды большай. Тое ж рабілася і адносна дзеячаў мастацкай культуры з сістэмай іх ганаровых чыноў і званняў. Без аніякага сораму ўжываўся тэрмін "провінцыя" і "провінцыялізм" у адносінах да іншых нацыянальных культур, міжвольна ці вольна сцвярджаючы тым, што рэгіёны гэтых культур сапраўды былі некалі заваяваны (слова ж "провінция" паходзіць ад лацінскага *vincere*, *vincere* — заваёўваць, перамагаць). Нават кнігі і дысертацыі па мясцовых нацыянальных культурах зацвярджаліся толькі Масквой. Усё гэта ў той жа ступені рабілася і ў дачыненні да беларускай культуры, яшчэ можа і ў больш цынічнай форме, бо калі, напрыклад, з самабытнасцю грузінскай ці эстонскай культуры прыходзілася ўсё ж такі лічыцца хаця б у сілу самабытнасці і арыгінальнасці іх моваў, то беларуская мова лічылася проста дыялектам мовы расійскай, а аб самабытнасці самой культуры ніхто ўжо і гаварыць не хацеў. Вось чаму, каб вярнуць беларускай культуры яе нацыянальную самасвядомасць, годную дзяржаўнага суверэнітэту, трэба ўсяляк развіваць яе духоўнасць, яе веру ў свае ўласныя ідэалы, яе філасофію і яе светапогляд.

Але і гэта яшчэ не ўсё. Беларускай культуры, як і іншым нацыянальным культурам, было адмоўлена не толькі ва ўласнай духоўнасці і светапоглядзе. Пазбавілі яе самастойнасці і арыгінальнасці і ў матэрыяльным яе пласце, у тым, што завяда звычайна матэрыяльнай культурай. Лічыцца агульнапрынятым у культуралогіі, што ўсякая культура ўключае ў сябе тры пласты ці ўзроўні: духоўны, мастацкі і матэрыяльны. І ўсё гэта складае культуру з уласнай сваёй самабытнасцю і арыгінальнасцю. Матэрыяльнае і духоўнае ў культуры звязаны ў адзінае цэлае, аб чым пісалі яшчэ Макс Вебер і Сяргей Булгакаў, якія нават эканоміку і рэлігію ўмелі бачыць на ўзаемнай сувязі. Татальна цэнтралізаваная саюзная эканоміка з яе абязлічаным планаваннем і прыярытэтам цяжкай прамысловасці ва ўдоду ваенна-прамысловаму комплексу знявечыла і тут нацыянальна-самабытнае аблічча беларускай матэрыяльнай культуры з яе арыгінальнымі гарадскімі рамяствамі і своеасабліва сельскаю гаспадаркай. Усё было зраўняна і зруйнавана бязлітасным катком сацыялістычнага планавання, індустрыялізацыі і калектывізацыі. Асабліва ж злавесную ролю адыгралі тут ваенная прамысловасць і армія. Нацыянальныя рысы ў нейкай меры дазволена было мець толькі вузкай праслойцы мастацкага пласта культуры, які паступова і замяняў сабою ўсю культуру, пераняўшы і яе назву (слова "культура" на практыцы і азначае ў нас цяпер толькі культуру мастацкую). Не дзіва, што так абкарнаваная нацыянальная культура ператварылася ў тое, што чыноўнікі з Цэнтра, а за імі і нашы мясцовыя грэблівя завуць сакультыбам і на што выдзяляюць з бюджэту не болей чым два-тры працэнты. І то з вялікаю неахвотай.

Так мы зноў сутыкаемся з паняццем суверэнітэту, і суверэнітэту на гэты раз ужо ў галіне матэрыяльнай вытворчасці. Ён рэалізуецца тут як магчымасць гаспадарыць на сваёй уласнай зямлі самому беларускаму народу, а не чыноўніку з рускамоўнага Цэнтра. Гэта даецца моцную аснову, ці, як казалі марксісты, базу для развіцця мастацкай і духоўнай культуры. І калі духоўная культура, самасвядомасць народа, як мы ўжо бачылі, ствараюць магчымасці для рэалізацыі дзяржаўнага суверэнітэту, то ў галіне культуры матэрыяльнай суверэнітэт сам становіцца ўмовай адраджэння і стабілізацыі беларускай нацыянальнай эканомікі.

Так звязваюцца паміж сабою нацыянальная культура і суверэнітэт, і так яны ўзаемадзеючы і працэсе адраджэння беларускага народа, яго дзяржаўнасці і яго культуры.

Мікола КРУКОЎСкі.

"Беларускае мастацтва гістарычна фарміравала ся крыху інакш, чым іншыя нацыянальныя культуры. Беларусь была месцам пастаяннага абмену культур, інтэрнацыянальныя працэсы праходзілі тут значна больш інтэнсіўна, і гэта магло б стаць гістарычнай альтэрнатывай, якая гаворыць аб тым, што не варта перабольшваць значэнне нацыянальных культур. Нацыянальная культура — гэта таксама пэўная сістэма, а ўсякая сістэма мае свае рэсурсы, якія здольны трансфармавацца ў іншыя формы. Мы не можам заўважаць, дзе нацыянальнае ператвараецца ў інтэрнацыянальнае і наадварот. Гэтыя два працэсы ідуць адначасова і ў розных рэгіёнах даюць розныя вынікі.

Нацыяналізм і адраджэнне — рэчы несумяшчальныя. Пад адраджэннем я разумею і прымаю адраджэнне чалавечага духу, сусветнай культуры, якая з'яўляецца здабыткам усяго чалавечтва. У размовах аб толькі нацыянальным адраджэнні я бачу больш слоў, чым сэнсу, бо нацыя ў тым выглядзе, як яны існавалі 70 гадоў назад, — гэта паняцце архаічнае.

Больш таго, паняцце нацыі, на мой погляд, сёння ў многім умоўнае — значна больш прымальнае паняцце "народ", які з'яўляецца прадуктам змяшання розных нацый, розных культур. У штодзённым жыцці мы маем справу з людзьмі не па нацыянальнай прыкмеце, а па рэгіянальнай. Нашы мінскія негрыцянаты — таксама частка беларускага народа. Таму і прытрымліваюся б тэрміна "полінацыянальнае адраджэнне" і выступаю бы за адраджэнне полінацыянальнай культуры. Пры такім падыходзе ўжо ніколі і ні ў кога не ўзнікала б правакацыйныя, на мой погляд, пытанні, ці лічыць беларускай музыкай, напрыклад, творы Г. Вагнера, Я. Глебава, С. Картэса — і ў цэлым, оперу беларускага кампазітара паводле матываў п'есы замежнага аўтара. А такія пытанні, на жаль, яшчэ ўзнікаюць, што сведчыць аб небяспецы чарговай палітызацыі мастацтва. Некаторыя дзеячы культуры, ігнаруючы гістарычныя ўрокі, сёння самі выступаюць у ролі палітыкаў, навіязваючы тую ці іншую тэндэнцыю развіцця. Не авалодаўшы палітычнай граматай, яны хочучь вучыць народ. А народ — гэта не толькі даярка ці рабочы, гэта і паэт, і жывапісец. Народ, які даў свету Ф. Скарыну, А. Міцкевіча, М. Багдановіча, Я. Купалу, — такі народ вучыць не трэба. Трэба самім вучыцца ў такога народа".

Алег СОНІН,
беларускі кампазітар.

З'яднання любойю да Багдановіча

Заканчэнне.
(Пачатак на 1-й стар.)

Большую частку свайго жыцця Максім Багдановіч правёў удалечыні ад роднай зямлі, ад Беларусі, духоўную павязь з якой ён адчуваў заўсёды. Дзевятнаццацігадовым юнаком ён два месяцы гасціў у Ракуцёўшчыне ў Вацлава Луцкевіча. Час гэты быў пленным для паэта. Сустрэча з Бацькаўшчынай, з яе народам аказала ўплыў на фарміраванне яго светапогляду. Жывучы тут, ён прагна ўслухоўваўся ў вясковыя песні, запісваў прымаўкі, захапляўся гукамі роднай мовы.

У родным краю ёсць крыніца
жывой вады.
Там толькі я магу
пазбыцца
свайей нуды.

Падобна, што менавіта ракуцёўшчынскія мясціны ўяўляліся паэту, калі пісаў ён гэтыя радкі. Некалькі гадоў назад каля крынічкі, якую любіў Максім Багдановіч, устаноўлены камень, на ім і высечаны гэтыя радкі. Каля крынічкі быў першы прыпынак тых, хто сабраўся на музычна-паэтычнае свята, прысвечанае 100-годдзю з дня нараджэння Максіма Багдановіча. Пакланіцца запаветнаму куточку беларускай зямлі, звязанай з дарагім імем

паэта, прыехалі пісьменнікі, прафесійныя і самадзейныя артысты, госці з Літвы і Украіны, людзі, з яднання любойю да паэта.

Пра жыццёвы і творчы шлях М. Багдановіча гаварылі пісьменнікі Васіль Зуёнак, Сяргей Грахоўскі, Алег Лойка, Сяргей Законнікаў і іншыя. Многія вершы паэта пакладзены на музыку, бо ў іх яго сардэчная споведзь, яго боль і сум па светлай будучыні свайей зямлі, якую ён апяваў. Песні «Зорка Венера», «Слуцкія ткачыкі сталі народнымі». Песні на паэтычныя словы на свяце гучалі паўсюдна.

І яшчэ адна знамянальная падзея адбылася ў гэты дзень у гасціннай Ракуцёўшчыне. Непадалёку ад абноўленай хаты, у якой жыў Максім Багдановіч у тое памятнае лета, устаноўлены прыдарожны крыж. На тым самым месцы, дзе быў выкарыстаны ў пачатку 20-х гадоў мясцовымі атэістамі, куды любіў прыходзіць паэт. Абрад асвячэння здзейсніў святарэ Мінскага кафедральнага сабора, настояцель Кацярынінскай царквы. А побач з крыжам пасадзілі маладзенькія клёны.

Здымкі зроблены фотакарэспандэнтам М. ЖЫЛІНСКІМ на свяце ў Ракуцёўшчыне. На верхнім — паэт Сяргей ГРАХОЎСКІ.

МУЗЫКА І ФІЛАТЭЛІЯ

Сярод філатэлістаў Беларусі вельмі папулярная музычная тэматыка на знаках паштовай аплата. Сярод экспанатаў апошніх філатэлістычных выставак у Мінску і Магілёве неаднаразова можна было бачыць цікавыя калекцыі, прысвечаныя народным танцам, кампазітарам, опернаму мастацтву, выдатным спевакам і музычным інструментам. Усе без выключэння калекцыі вельмі цікавыя і змястоўныя. На сёння ўсё большую ўдзельную вагу ў выпусках усіх краін свету набывае матэрыял — музычныя інструменты, які трактуюцца і ў этнаграфічным плане, і ў святле гісторыі інструментаў. Усе гэтыя выпускі і дазваляюць калекцыянерам ствараць арыгінальныя тэматычныя экспазіцыі. На жаль, у іх вельмі мала матэрыялаў, звязаных з Беларуссю. Беларуская дзяржаўная кансерваторыя імя А. Луначарскага заснавана ў 1932 годзе. Нова будынак кансерваторыі, узведзены ў пасляваенныя гады, паказаны на мастацкім канверце, выпушчаным у 1965 годзе. Яшчэ адзін канверт нашай пошты, выдадзены ў 1989 годзе, адлюстравваў на сваім малюнку музычную навучную ўстанову. Канверт быў створаны да 70-годдзя дзіцячай музычнай школы № 1 імя М. Рымскага-Корсакава ў Магілёве.

Ураджэнцу Магілёва, саветскаму спеваку, народнаму артысту

РСФСР, прафесару С. Мігаю прысвечаны паштовы канверт з яго партрэта. З Беларуссю быў звязаны толькі ў 1905—1914 гадах, калі прымаў актыўны ўдзел у рабоце Магілёўскага літаратурна-музычнага гуртка. Вось, бадай, і ўсе філатэлістычныя матэрыялы, якія могуць нешта раскажаць аб музычным жыцці рэспублікі. Ёсць у Беларусі (і былі) вядомыя на ўвесь свет спевакі і кампазітары, хоры і танцавальныя калектывы, праводзяцца музычныя фестывалі, але нікога гэтага не знойдзеш на паштовых выпусках. Праўда, у канцы 50-х гадоў былі выдадзены канверты, на якіх паказаны беларускія танцы «Юрачка» і «Бульба», а ў 1958 годзе на Мінскім паштамце прымяняўся спецыяльны штэмпель, прысвечаны тыдню балгарскай музыкі ў Беларусі. Але гэтыя выпускі не адгрываюць вялікай ролі ў тэматычных калекцыях.

Зацікавіў філатэлістаў выпуск 15 канвертаў 1974—1975 гадоў, вядомы пад назвай «Калашнікіўская серыя музычных інструментаў».

Мастак А. Калашнікіў стварыў серыю маленькіх графічных шэдэўраў, змясціўшы на кожным канверце своеасаблівую кампазіцыю найбольш характэрных музычных інструментаў адной з саюзных рэспублік. Пры гэтым ён скарыстоўваў матэрыялы багатай

калекцыі інструментаў Дзяржаўнага цэнтральнага музея музычнай культуры імя М. Глінкі. (Адзначым тут жа, што на канверце назва музея паказана няправільна — «Музей імя М. І. Глінкі»). Мастак адлюстравваў народныя інструменты на фоне нацыянальных арнаментаў.

На фоне арнамента зялёнага колеру паказаны беларускія музычныя інструменты. Адрозна зьяўрае на сябе ўвагу ліра — струнны інструмент з басконным смывком у выглядзе кола. Ліра (рыля, лера) бытавала на Украіне і ў Расіі. З XIX стагоддзя яна вядома ў Еўропе пад назвай арганіструм. У Беларусі ліра з'явілася на рубяжы XVI—XVII стагоддзяў, выключна як музычны інструмент жабракоў.

Побач з лірай — цымбалы, прадстаўленыя ў музеі сучаснай мадэллю. Звесткі аб цымбалах маюцца ў дакументах XVI стагоддзя. Наступны інструмент, паказаны на канверце, — дудка, беларускі народны духавы музычны інструмент. Вельмі стары інструмент, найбольш ранняя археалагічная знаходка дудкі на тэрыторыі Беларусі адносіцца да другой паловы II тысячагоддзя да н. э. На заднім плане малюнка — скрыпка і бубен — абавязковыя ўдзельнікі вясельных абрадаў. Скрыпка, вядомая ў Беларусі з XVI стагоддзя, суправаджала многія сямейныя і каляндарныя абрады. Ужо ў XVI стагоддзі ў многіх беларускіх гарадах існавалі цэлыя скрыпачоў; у XVIII стагоддзі скрыпкі выкарыстоўваліся ў прыгонных

аркестрах, з XIX стагоддзя — у гарадскіх. Бубен у Беларусі распаўсюджаны паўсямясна, выкарыстоўваецца ў розных ансамблях як рытмічны інструмент.

З 1989 года Міністэрства сувязі СССР пачало выпуск цікавай серыі марак, разлічанай на некалькі гадоў — «Музычныя інструменты народаў СССР». У першым выпуску — чатыры маркі з адлюстраваннем народных інструментаў Расіі, Украіны, Узбекістана і Беларусі. Маркі надрукаваны глыбокім друкам у спалучэнні з металграфіяй. Да выхаду марак прымеркаваны выпуск канверта «Першы дзень» і спецыяльнага штэмпеля.

Беларускія народныя інструменты на марцы прадстаўлены практычна тымі ж відамі, што і на канверце 1974 года за выключэннем басэцілі, якая паказана на пераднім плане маркі. Басэціля (басоля) — народны струнны інструмент, блізкі да вялянчэлі. Распаўсюдзілася ў Беларусі ў XVIII стагоддзі, бытавала на Гродзеншчыне, у заходніх раёнах Брэстчыны. Цяпер амаль знікла з ужывання. Марка ўпрыгожана беларускім нацыянальным арнаментам.

Беларускія калекцыянеры, аматары музычных філатэлістычных выпускаў, спадзяюцца, што ў бліжэйшы час яны папоўняць свае калекцыі новымі маркамі, канвертамі і паштовымі карткамі, прысвечанымі беларускім спевакам, музыкантам, артыстам, кампазітарам.

Леў КОЛАСАЎ.

МЕЦЭНАЦТВА ДАБРЫНІ

У Івацэвічах створаны філіял Сусветнага фонду місіі міласэрнасці «Навука, рэлігія, медыцына — Чарнобылю».

Заснавальнікамі гэтай грамадскай арганізацыі з цэнтрам у Гомелі з'яўляюцца Аўстралійская хрысціянская місія міласэрнасці «Расія», Англійская армія выратавання, шэраг іншых дабрачынных арганізацый многіх краін свету, а таксама больш за 20 буйнейшых прадпрыемстваў і арганізацый Гомеля.

Віце-прэзідэнт філіяла Валерый Стасевіч падкрэсліў, што галоўная задача — аказанне эканамічнай, сацыяльнай і гуманітарнай дапамогі насельніцтву тэрыторыі, якія пацярпелі ад катастрофы на Чарнобыльскай АЭС.

З ТАНЦАМІ ПА НАРВЕГІІ

Нядаўна народны ансамбль танца «Сенніца» Сенненскага сельскага Дома культуры Мінскага раёна і музычная група «Бараўлянскі гармонік» творчай фірмы «Светач» Мастацкага фонду БССР вярнуліся з паездкі ў Нарвегію, дзе прымалі ўдзел у Днях культуры Беларусі.

На пеўчым полі ў г. Стыкклісе ў гонар вядомага караля Нарвегіі Олафа II Святога праходзіла прадстаўленне. Перад яго пачаткам нашу дэлегацыю прадставілі глядачам, якія віталі яе апладысментамі. Крыху пазней на гэтай пляцоўцы адбыўся і канцэрт.

Наша канцэртная праграма ў асноўным складалася з беларускага рэпертуару: «Сенніцкая заліхвацкая», «Вясковая», вакальна-харэаграфічная карціна «Жаніцьба Цярэшкі», а таксама Сюіта рускіх танцаў і ўкраінскі гапак. На нарвежскай сцэне адбылася і прэм'ера танца «Дзятлы», які выканала мужчынская група ансамбля. Мастацтва танца, як і музыка, не патрабуе перакладу. Канцэрты праходзілі на вялікім творчым уздыме.

У апошнія дні знаходжання ансамбля ў Нарвегіі адбылася творчая сустрэча з мясцовым фальклорным калектывам. Развучвалі нарвежскія танцы, а нарвежскі калектыв у сваю чаргу, — нашу «Лявоніху», «Крыжачок», польку.

Левангер, Ідрэй, Стыккліст, Грандхейм, Намсул — вось гарады, дзе пабываў і паказаў сваё мастацтва нарвежскаму глядачу наш беларускі калектыв.

РЭДАКЦЫЙНАЯ КАЛЕГІЯ

НАШ АДРАС:

220600, МІНСК,
ЛЕНІНСКІ ПРАСПЕКТ, 44.
ТЭЛЕФОНЫ: 33-01-97,
33-02-80, 33-03-15, 33-16-56,
33-07-82.

Газета аддрукавана
ў друкарні
«Беларускі Дом друку»
Індэкс 63854. Заказ № 1390.

П 12 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12